

گول آخيتىدى

قىيسا اويىكولر توپلوسو
رسول قديرى

بىر تىلدا

خىراللىق بىر جۈلمە گۈزلىرى ايشىقلاندى؛ سانكى بىللە ليكلە اونون دا
فازداشيتىن توپوندا پايى اولاجاغينا ايناندى. صاباح يوخويا
قالماسىن دئيه تىز يىرىنە اوزاندى. آنجاق صاباحىن خيالى
باشىندان چىخىمىر، يىرىندە ساغىنا، سولونا دۇنوردو. هردن
پنجىرەدن ايچەرى يە باخاراق، اوزونە گولن آى ايلە دە
دانىشىردى. سونوندا درين بير يوخويا دالدى. او گىنچە يوخودا
آنجاق توى تۈرەنى گۈردو.

ISBN: 978-600-5965-98-8

9 786005 965988

گول آخيتىدى

قىيسا اويىكولر توپلوسو

رسول قديرى

گول آخيتىدى

قىيسا اويىكولر توپلوسو

رسول قديرى

بسم الله الرحمن الرحيم

گول آخیتدی

قیسا اؤیکولر توپلوسو (۱)

رسول قدیری

سر شناسه	: قدیری، رسول، ۱۳۴۷ -
عنوان و نام پدیدآور	: گول آختیدی/ رسول قدیری.
مشخصات نشر	: تبریز: اختر، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۱۲۸ ص.
فروست	: قیسا اؤیکولر توپلوسو : ۱.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۷-۷۰۷-۰
وضعیت فهرست نویسی:	فیفا
موضوع	: افسانه‌ها و قصه‌های آذربایجانی
موضوع	: فرهنگ عامه -- ایران -- آذربایجان
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۴ ق ۴ / آ ۲۹۱ GR
رده بندی دیویی	: ۳۹۸ / ۲۰۹۵۵۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۱۳۱۸۴۰

نشر اختر

گول آختیدی

(قیسا اؤیکولر توپلوسو (۱))

رسول قدیری

طراح جلد: سعید شیخ‌بگلو

ناشر: نشر اختر / چاپ سبز / صحافی امین

چاپ اول ۱۳۹۴ / ۱۲۸ صفحه / قطع رقعی / ۱۰۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۷-۷۰۷-۰

مرکز فروش: تبریز - اول خیابان طالقانی، روبروی مصلی، نشر اختر

تلفن: ۰۴۱-۳۵۵۵۵۳۹۳

قیمت: ۸۵۰۰ تومان

آتا-آنا،

عۇمور يولداشېما،

بىر دە منە گووھنىب، دستك وئرن ايكى دوردانه قىزىم،

سئويل ايله دنيزه

سونولور...

ايچينده كى لر

- ۷ اۇن سۆز:
۹ او كاسا حلال دير!
۱۲ گول داھا نه دن گولمزسن؟!
۱۵ تولكو- تولكو تنيه كى!
۲۲ اوستا اكبر علامت وئردى!
۲۶ سليمان پيغمبر!
۳۹ ابوالفضل مالى!
۴۲ كئچر بو گونلر باجى!
۴۵ الھينده دۇيارسان!
۴۸ اذان مسئله سى!
۵۱ آند اول كندى ده كى اونا!

- گول آخيتدى!... ۵۵.....
- منه حسن خاللى حسابى گئتمه!... ۷۵.....
- آى بالام اورادا دا قوناقلیق وار؟!... ۸۰.....
- ائششك - ائششك سۆزو!... ۸۳.....
- ياخشى وورميشام!... ۸۷.....
- دوه!... ۸۹.....
- ميرزا رفيع تعليم نصر!... ۹۹.....
- همدان اوزاق كرديسى ياخين!... ۱۰۱.....
- خديجه گلدی!... ۱۰۴.....
- توختاميش ناغیلی!... ۱۱۱.....
- بیزه كۆپك گرهمز!... ۱۱۴.....
- چوبان ایتی!... ۱۲۰.....
- بیزیم گلین بیزدن قاچار، باشین اؤرتەر گؤ...ون آچار!... ۱۲۵.....

اولو تانرىنىن آدى ايله

اۇن سۆز:

چوخ اُسكى زامانلاردان هر آغيزدان بير ناغيل، هر ديلدن بير مثل ائشيتميشديم، آتا-آنامدان، يولداشلاريمدان، اَمكداشلاريمدان، چئشيدلى ماحاللاردان شھريميزه گلن قوناقلاردان، اوتوبوسدا يانيمدا اوتوران يولچولاردان... منجه سينه-دين سينه، آغيزدان-آغيزا دئييلن بو مثل لرايله ناغيللاردين چوخونون زنگين فولكلوروموزا ايچهرىك ساييلماسى هئچ ده يئرسيز دئييلدير. بونلارين بير سىراسى آتا-بابا سۆزلرينين قايناغى، بعضىسى ائشيتدييم خاطرهلر، باشقالارى-ايسه بيلدييمىز آنلامدا اۆيگولرديرلر. ائشيتديكلريمى اوتوردوغوم توپلوملاردا سۆز آراسى تكرر ائديب، اُزبريمده ساخلاميشديم. بونلاردان بير سىراسىنى بئله، اُن آزى اوتوز ايل بوندان اۇنجه ائشيتميشم! ايلك كز، اونلاردان بير نئچه سىنى «سانال دونيا»دا پايلاشيب، گۆزله نيلمز مثبت تپكىلر آلديم. ائشيدن يولداشلاردان، قلمداشلاردان، عائله اوبه لرى طرفيندن ده ياخشى قارشىلاشينجا، بونلارى توپلايب، يازيب، نئچه جلدده چاپ ائتديرمك قارارينا گلديم. اومارام بو بيرىنجى توپلو سايقى دَير اوخوجولارين ماراغىنى قازانيب، منى گلن توپلولارى چاپ ائتديرمه يه هوسله-نديرسين. بوتون دَيرلى اوخوجولارين اىستر شھرلرده اولانلار، اىستر كندلرده ياشايان عزيزلر، هر توپلومسال طبقه دن اولور اولسون، اولوملو يا اولومسوز نقدلرينى گۆزله-يىرم. سونوندا بير سيرا شخص لردن مينتدارليغىمى بيلديرمه نى اؤزومه بورج بيليرم.

أُن باشدا بو ناغىللارین بیر سیراسینی اونلاردان ائشیتدیییم، آتا-آنامدان، سونرا بو یازیلارین حاضیرلانماسی سورەجینده چتین لیکلرە دۆزن عۆمور یولداشییم ایله ایکی قیزیمدان، توپلونو توپلاییب چاپ ائتدیرمەیه آلقیشلایان دوستلارییم، قلمداشلارییم: سایین محمد رحمانی فر، عادل ذوقی، مەهدی مەهدوی، معصومه خانم جبارپور، زکیه خانم ذوالفقاری، بیر دە اۋزل لیکلە منی آلقیشلاییب یول گۆسترن عزیز قلمداشییم سایقی دیر سوسن خانم نوادهی رضی دن سونسوز تشکرلیریمی بیلدیریرم. بو اۋیکولرین باسدیریلماسی پروسئسینده «آذربایجانین فرهنگ، هنر، أدب بنیاد»نین باجاریقلی رئیسی سایین خانم دکتر احمدی نین بۆیوک أمەیی ایله یاردیمی اولدوغو اوچون، اونلاردان دا سونسوز مینتدارلیغیمی بیلدیریرم.

رسول قدیری

۱۳۹۴- قیش

او كاسا حلال دىر!...

بوتون عۇمرونو اوغرولوقلا كىچىرن بىر شىخس، كىفسىزله يىر. ائله كىفسىز اولور كى داها قوھوملار يىن ساغالا جاغينا اومودو كىيلير. دوست-آشناسى، قوھوم-آقربەسى باشى اوستونە يىغىشىرلار. اوغرو، ائله اۋزو دە عۇمرونون سون دىقەلرىنى سوودوغونو باشا دوشموش ايدى. قوھوملار يىن يىرى دىير:

- وصيتىن، تاپشيريغىن اولسا، هامى بورادا ايكن دى، ائشيدك.

اوغرو دىير:

- بوغازيم قوپ- قورو قورو يوب؛ دانيشا قاقلاريم وار؛ آما سىم چىخيم. بىر كاسا سو گتيرين؛ ايچيم؛ سونرا وصيت ائديم.

قوناقلاردان يىرى قاجير بىر كاسا سو گتيرير. آنجاق اوغرو ايچمير! دىير او قابدا اولماز! او قاب حرام دىر؛ اوغورلوق مالى دىر. الغرض هر قابدا اوغرويا سو گتيريرلر، ائله او سۈزو ائشيديرلر. سونوندا قوناقلاردان يىرى سوروشور:

- آى كىشى يورولدوق! بو ائوده حلال قاب يوخمو؟! واردى سا نمين - نيشانين دى، بارى سويو اوندا گتيرهك.

- بىر اورتا اندازەلى ميس كاسا وار، بۈيرو دە بىر آز باتيب؛ او حلال مال دىر؛

اوندا گتیرین.

سویو گتیریرلر؛ ایچیر؛ دانیشیغا باشلامادان اؤنجه، قوناقلاردان بیرى
سوروشور:

- نئجه دیر کی ائوینده اولان بوتون قاب- قاجاغین هامیسی اوغورلوق مالی
اولدو؛ آنجاق بو کاسا حلال دیر! اولمایا بو کاسانی آلنین تری ایله ایشله ییب
آلمیسان؟!

اوغرو دئیر:

- یوخ! بو سون دقیقه لیریم ده یالان گره کمز؛ ائله او قابی دا اوغورلوقدان
قازانمیشام. آنجاق اونو اوغورلایاندا، ائو ییه سی بیردن یوخودان قالخیب منه
ساری یوگوردو!، تک بیر قوجا کیشی ایدی؛ آل به یاخا اولدوق؛ گوجو منه
چاتمازدی؛ آل-آیاغینی باغلا ییب، ائوینی آختارماغا باشلادیم. سارساغین^۲
ائوینده ائله دیشه باتان بیر شئی یوخ ایدی. بیر آز خیریم-خیردا بیر ده بو کاسا.
آیاغیمی قویدوم قوجانین خیرتده یینه^۳ دئدیم:

- آی ننه سی اوغلو بونلاری منه حلال ائدیرسن یوخسا آلیم جانینی؟

^۱ یوگورمک: حمله ائله مک، هجوم ائتمک

^۲ سارساق: آخماق، ابله

^۳ خیرتده ک: بوغاز، نای

اودا دئدى:

- نئىلك آپار. حلال خوشون اولسون!...

گول داھا نەدن گولمىزسن؟!...

دئىشلەر گۆرە ئسكى زامانلاردا، كندلرین بیریندە، بیر نفرین باشقاسیندان بۇيوك رقملى آلاجاغى پول وارايمیش. پولون قايتاریلاچاق وعدە سیندن خئىلك اۆتموشدو. بورچ وئرن شخص ایسه، هر زامان طلبینی ایسته یندە، بورجلو چئشیدلی^۱ بهانه لر ایله، بورجونو قايتارماقدان بویون قاچیرتمیشدی: آی نە بیلیم اوشاغیم كنفسیزدیر؛ ألیم داردادیر؛ خانیم دوغاجاق اونون آواراسی یام؛ بو ایل حاصیلات یاخشی اولمایب منە بیر آز ماجال وئر؛ ...، بو کیمی بهانه لر. سونوندا آلاجاغى اولان کیشی جانینا دویوب، غضب ایله بورچ وئردییی آدمین قاپسینا گئدیپ، دئدی:

– منیم ألیم سینایدی سنە بورچ وئرنەندە. آکیشی پیس ایش گۆرمەمیشم کی ألیندن توتموشام. گئت–گلدن یورولدوم آخی. نئچه ایلدر منی ألدە–باشدا اوینادیرسان. بوگون یا سنە وئرن آلاھدیر یا منە وئرن آلاھ! حاقدی–یوخدو بوگون گرەك بورجونو اؤدە یەسن.^۲

^۱ چئشیدلی: جوربە جور، مختلف

^۲ اؤدەمک: قايتارماق

بورجلو ايسه دئدى:

- آى رحمتلىين اوغلو! داها نه يه آجيغين توتور؟! آلتى آى دير سندن بورجومو
اۋدەمە يە بىر ھفتە مەلت ايستەمىشم؛ سن ايسه او مەلتى منە وئرمە يىب سن! آما
يئنه دئمىشم عىبى يوخدور. دوغروسو مندە داها جانا گلەمىشم، سە سۆز وئىرىم
بو تئزلىكدە سەن بورجونو تامام - كامال اۋدە يە جەيم .

طلبى اولان كىشى بئله سۆز وئرمەلرە آلىشمىش اولسادا، آنجاق بو دۋنە
بورجلونون سس - صىفتىندە ايندىيەدك گۆرمەدىيى گۈۋەنج^۳ ايشىغىن
پارىلدادىغى باخىشلار يىندان قاچمادى؛ آزاچىق آرخاينلايىب سوروشدو:

- ھاچان وئره جكسن؟ نئجه وئره جكسن؟ اولماييا گىزلىن بىر خىزىنە تاپمىسان؟!

بورجلو دئدى:

- يوخ كىشى نە خىزىنەسى؟! دئە جكلىرىمە ياخشى قولاق وئرسن اۋزون باشا
دوشرسن: كندىن گىرىش - چىخىش يوللار يىنا تىكان اكمىشم؛ او تىكانلارى
ھەر گون ايىي جە سووارىرام؛ تىكانلار ياخشى بوى آتدىقلارى زامان،
سولارىنى كسە جەيم، قوروسونلار؛ سونراسى معلوم دور؛ قويون سورولرىنى
سحرلر چۆلە گئىدىكلرى، بىر دە آخشاملار چۆلدن قايتىدىقلارى زامان
يونلارى ايلشىب، تىكانلاردا قالاچاق!؛ او يونلارى ھەر گون يىغاچاغام؛ بىر آز

^۳ گۈۋەنج: آرخاينلىق، اطمىنان (گۈۋەنمك: اعتماد ائلەمك، بىرىنە اينانماق)

چوخالىنجا، وئره جەيم اونلاردان يون ايلر ايرسىنلر؛^۴ ايلرى خانىما وئره جەيم
اونلاردان يون پالتارلار توخوسون؛ سونوندا توخونان پالتارلار ساتاراق سىن
آلاجاغىن پولو، اوده يە جەيم.

آلاجاغى اولان شىخس، آچىق آغز ايله بو سۆزلرى ائشىدىب، نئجه
دئەرلر حىرص باغىرساقلارنى كسىردى. حىرصىندىن بير آن باشىنا هاوا
گلن آداملار كىمى آجى گولومسەدى. نەدئە جەينە مات قالمىشىدى.

بورجلو، اونون گولومسە دىيىنى سئچىب، اونا طعنه ايله دئدى:

– ھن! گول دا!!! نەدن گولمىزسن؟ نسيه ن نقد اولدو آخى!..

^۴ ايرمك: يوندان، پامىقدان ايپ – ساپ دوزەلتمك

تولكو- تولكو تنبه كى!...

حكايه نى سۋيله مەدن اۋنجه ناغىلدا ايشلەنن بير مثله بالاجا بير ايشىق سالماق

ايستە ييرم .

«جهنمه گئدن اۋزونه يولداش آختارار» مثلىنى چوخوموز، «داناسىنى ايتىرن اۋزونه يولداش آختارار» مثلىنى دە بعضيلريميز ائشيتميشىك. هر ايكى سى دە بير آنلامى يىتيرن بو مثل لرى، سيخىنى يا دوشن شخص، او چتىن لىي باشقالارى ايله بۇلوشمك ايسته ينده ايشله درلر. ايلك مثل حاققىندا دئمك اولار، سونوجو جهنمه گئتمك اولان پيس ايشى گۇرن شخص، توتولارسا سوچو ايكى يه بۇلونوب، قورخوسو آزالسين دئيه، اۋزونه اورتاق آختارار. آنجاق ايكىنجى مثل حاققىندا ائشيتىدىم عقله سيغان اولاي^۱ بودور:

آخشاملارين بيرينده گون باتان چاغى، ناخير^۲ چۇلدن قايدان زامان، كندلىن دانالارين بيرى ناخير ايله قايتىمير. كندلى هاوانين قارائلىق اولوب،

^۱ اورتاق: شريك

^۲ اولاي: حادثه، اتفاق

^۳ ناخير: اهلى بۇيوك باش حيوانلار سوروسو، اۋكوز- اينك سوروسو

گىجەن گىلب چاتدىغىنا باخاراق، تىك باشىنا چۆلە گىندىب، داناسىنى
 آختاراجاغىندىن قورخدوغونا گۆرە، كىندى قاپى- قاپى گىزىر، بىلكە بىر باشقا
 داناسى گىلمەن آدمى تاپىب، قورخىمادان، قارالىقدا دانالارىنى آختارماغا
 بىرگە گىتسىنلر؛ اونا گۆرە دە بو مىل آغىزلارا دوشموشدور:

- « داناسىنى ايتىرن اۆزونه يولداش آختارار...»

نە ايسە، قايدىرام ناغىلىمىزا:

ياى گونلرىن بىرىندە گون اورتا چاغى بىر تولكو، آج- يالاواج^۴ ئىمك
 آرايىب^۵ مئشەنى^۶ گىزەرك، بىر درىن چالانىن باشىنا چاتدى. چالانىن دىيىنە
 باخدىقدا، بىر تىكە قويروق گۆزونون اۆنونىدە پارىلدادى. تولكو آجلىغىن
 باسقىسىندىن، قويروغو ئىيەندىن سونرا نىجە چالادان چىخاچاغىنى
 دوشونمەدىن، چالانىن ايچىنە آتلىب، ياخىندىن دقتلى باخدىقدا، قويروق
 ساندىغى پارىلدايان شىين قويروق يوخ، بىلكە بىر تىكە آغ داش اولدوغونو
 گۆردى. يازىق تولكو اوندان سونرا نە قدر چالىشسادا، چالادان چىخاچاغىنىن

^۴ آج- يالاواج: چوخ آج اولاراق ئىمەيە بىر شى تاپانمايان شىخىدىن كىنايەدىر

^۵ آراماق: آختارماق

^۶ مئشە: بول آغاجلى يىر، جىنگىل

اولاناقلى^۷ اولماديغىنى باشا دوشدو. بو آرادا ائشيكدن بير سس ائشيتدى؛ دئيه- رلر» داناسىنى ايتىرن اۋزونە يولداش آختارار!»، تولكو، باشقا بير حيوانىندا اونون كىمى آلدانىب، چالاي دوشەجەيى آرزوسو ايله، تئز چالانىن دىيىندە اولان بير بوشلوغا سىندى.^۸

او، ائله دوز دوشونموشدو. گلن حيوان بير ايلان ايدى. ايلان دا ائله او ساياق آلدانىب چالاي دوشدو. چوخ زامان اۋتمەدن بير دووشان، بير خوروز، بير قورد، سونوندا دا بير آيى چالاي دوشوب، هئچ بيرىنن دە چىخاجاغى اولاناقلى اولمادى. حيوانلار هامىسى آج ايدىلر. چتىن ليكلە نئچە ساعات گۈزلەمكەدن سونرا، بيردن آيى ديله گلدى:

- تولكو قارداش ائشيتدييمە گۈره آخى سن مئشەدە، آن بىليجى حيوانسان. گۈرورسن كى هامىمىز آچىق؛ بير مصلحت دوشون.

تولكو بير آز فيكرلەشندن سونرا دئدى:

- آيى ساغ اولسون! سونرالار عمللى- باشلى بير چاره قىلاريق، آنجاق ايندى گره ك بيرى جانىندان كئچىب، اۋزونو يولداشلارينا قوربان ائدە!
- نئجە يعنى؟!

^۷ اولاناقلى: اولايىلن، امكانى اولان، ممكن

^۸ سينمك (sinmæk): گىزلنمك، گۈدەنى (بدنى) گىزلتمك

- مصلحت گۆرسەنيز من بير شعر اوخوياجاغام شعرين سونوندا كيمين فدا
اولدوغو بللى اولاجاق.

هامى راضىلاشانندان سونرا تولكو اۆز اوسلوبوندا اوتوروب، اوخوماغا
باشلادى:

- تولكو - تولكو تنبه كى،

قويروغو اوسته نعلبه كى،

آيى سارساق،

قورد توخماق؛

ايلان قامچى؛^۹

خوروز بانچى؛^{۱۰}

^۹ توخماق: اُسكىلرده كوفته بيشيرنلر، اُتى اُت ماشينينا سالمازدىلار. اُونو گيرده كان
آغاجيندان اولان اورتاسى اويولموش تاختانين (ديبك) اوستونه آتار، چكىجه بنزر بير
وسيله ايله دۇيوب، تاپداياردىلار. بو وسيله نين ده جنسى آغاجدان اولوب، آدى ايسه
توخماق ايدى. توخماغين شكىلى چكىجه بنزه سه ده، دسته سينين باش يۇنونده اولان
هر ايكى طرفى، قازماغا يوخ، اُتى دۇيوب، تاپداماغا اويغون دوزه لديلميش اولاردى.

^{۱۰} قامچى: شاللاق

^{۱۱} بانچى: بانلايان

دووشانى بيز ئىلەرىك بورادا؟!...

سۆز تولكونون آغزىندان قورتولوب - قورتولمامىش آرتىق آجلىغا
دۆزەبىلمەن حيوانلار، داراشىب دووشانى يئىلر.

بىر گون سوولدى. يئەنە آيى دئدى:

- تولكو قارداش بىر دە او شعرىنى اوخو؛ آجديق.

- تولكو - تولكو تنبەكى،

قويروغو اوستە نعلبەكى،

آيى سارساق،

قورد توخماق،

ايلان قامچى،

خوروزو بيز ئىلەرىك بورادا؟!....

يازىق خوروزون داللىكلرى چالانين تكىنە سىيلدى. بىر گون داها كئچىپ،
ايلانى دا ائله او ساياق يئىلر. ايلان يئىلندن سونرا، آيى دئدى:

- تولكو قارداش ايلانين ائله بىر اتى يوخايدى. دىشىمىزىن دىيىنى دە هئچ
دولدورمادى! بىر دە اوخو شعرىنى:

- تولكو - تولكو تنبەكى،

قويروغو اوستە نعلبە كى،

آيى سارساق،

بىز قوردو نئىلەرىك بورادا؟!

بئەلىكلە نئچە گون دە قوردون ائىنى يئمەيە كئچدى. بو آرادا تولكونو
فېكر گۇتوردو؛ آخى بىر آيى قالمىشدى بىر دە اۋزو؛ اونون گوجو آيى يا
چاتماياجاغىنى ياخشى بىلىردى. اونون اوچون بىر اويون اوينامالى ايدى. تولكو
بىر آز قوردون ائىندىن قولتوغونون آلتىندا گىزلەدىب ساخلادى. بىر گون تامام
اونا دىلىنى وورمادى. سونرا ياواشجا بورنونو قولتوغونون آلتىنا آپارىب
سىزىلدايلاق، ساخلايدىغى ائىن بىر تىكە قوپاردىب، يئمەيە باشلاىدى. آيى
تعجبىلە سوروشدو:

- تولكو قارداش! ھارادان او ائى گتىردىن؟! آخى مندە آجىمدان اۋلورم.

تولكو دئدى:

- آيى قارداش گۇردويون كىمى بىر سن قالمىسان بىر دە من! مندە چارە-
سىزلىيىمدن اۋز قولتوغومون ائىنى قوپاردىب يئىرم!

سارساق آيى تولكونون سۇزونه اينايىب، اۋز قولتوغوندىن بىر تىكە
قوپاردىنجا، اونو قان آپارىب، آخشام يئتىشمەن اۋلدو. تولكو يئكە پر آيىن
ائىنى بىرنئچە ھەفتەننن ايچىندە يئدىكدن سونرا بىرى- بىرىننن اوستونە يىغىشان

سوموكلردن بىر نردىوان دوزەلدىب چالادان ائشپە چىخدى.

اوستا اكبر علامت وئردى!...

آغكند ميانا شھرىنىن دوغوسوندا ^۱ يئرلەشەن، يېنىچە ^۲ شھەر اولان، كاغذكنان بۇلگەسىنىن مركزى دىر. يانيلماسام ۱۳۵۴-نجو گونش ايلينه دك او كندىن الكتريك امكانلارى يوخ ايدى. او ايلده كندىن اھاليسينه اويغون ^۳ گۇرونوب، گازوئىل ايله ايشلەين بىر الكتريك ژنراتورو، دۇولت طرفىندىن اورايا گۇندەريلىدى. ژنراتور دئيرىم ھاا؛ يىرمى مترلىك اوتاق بۇيوكلوكدە!!! ژنراتور يئرندە ياراشدىرىلماق ايله بىرگە، كندىن اھلىندىن اولان «اكبر جبارى» آدىلى بىر نفر، تكنيسين كىمى تعليمات آلدى. ژنراتورو ايشە سالىب، سۇندورمە-سىنى، سرويس ائتمەسىنى، قاباغا گلن چاتىشمامازلىقلارى ^۴ بىر دە باشقا گرە-كن بو كىمى ايشلرى اۋىرنىدى. ژنراتور ايشە دوشونجە اكبر جبارىنىن دە

^۱ دوغو: شرق

^۲ يېنىچە: تزهلىك دە

^۳ اويغون: مناسب، سازگار، اويماق كۆكوندىن

^۴ چاتىشمامازلىق: نقصان، ضعف

گۈرەۋى باشلاندى.

ھەر آخشام ساعات بىشده ژنراتور ايشە دوشوب، آخشام ساعات اون-
بىرەدەك بىر باشا ايشلەيدى. سانكى كىند اھلىنە ادیسون يوخ، اكبر جبارى
ايشىق كىتىرمىشى! تىر آغاچلارنى قويلايىب مىلى الكتريىك آغكىندە چاتىنجا،
وورغولادىغىم زامانلاردا، او كىند اكبر جبارى نىن اُمەيى^۵ ايله ايشىقلاناردى؛
ائەلە اونون اوچون دە كىندە، دۋورە كىندلردە دە بئەلە اوستا اكبر بوتون بىر مەھندس
كىمى خۇرمەت قازانمىشى.

اوستا اكبرىن ايشى چوخ نظملى ايدى. آخشام دوز بىشده چىراقلار يانار،
ئولر، كوچەلر ايشىقلاناردى؛ گىجە اون بىر ھىندە ورىندە دە چىراقلار سۇنردى.
اوستا اكبرىن ژنراتورو سۇندورمەسىندە بىر اۋزىلىيى^۶ وار ايدى؛ بىش-
اون دىقە چىراقلارنى بىر يوللوق سۇندورمەدن اۋنچە بىر گۈز يوموب-
آچىنجا، چىراقلارنى سۇندوروب، يئنە ياندىراردى. بو ايش ايله كىندىلر باشا
دوشردىلر كى، چىراقلار بىش- اون دىقە سونرا او گىجەلىك، بىر يوللوق

^۵ گۈرەۋ: بىرىنچى گۈرەجەيى گرەكن بىر ايش، وظيفە

^۶ وورغولاماق: اوستونە باسماق، تەكىد ائتمەك

^۷ اُمەك: زەھمت

^۸ اۋزىلىك: مەخسۇس لوق، وىژگى

سۇنەجىك. دئىھردىلر:

– دورون بالام «اوستا اكبر علامت وئردى»!

ئولردە اورتالىق يىغىشدىرىلاردى؛ يئرلر سالىناردى؛ سو باشىنا^۹
گىتمىك اىستەينلر تله سردىلر؛ كوچەدە قالانلار تىز اۋزلرىنى ئولرىنە
چاتدىراردىلار؛ باشقا ايشلرى اولانلار ايسە دە، تىز اُن آزى بىر فانىس
ياندىراردىلار.

او گونلر اۋتوب گىدىب آمما رحمتلىك اوستا اكبر جبارىنىن سۈزو
هله دە آغكىند اهلينىن آغزىندا بىر مىل كىمى دولاشىر. هر يئردە بىرىسى
علامتدار ايش گۇرسە، طعنه ايله بئله دئىهرلر:

– «اوستا اكبر علامت وئردى»!

دوشونورم او رحمتلىك فداكارلىقلا عۇمرونون سونونادىك او كىندە
زحمت چىكىدى. بلكە دە او ايل لردە ائوينە گىجە ساعات اون بىردن اويانا تىكجە
قارائلىقدا گىندن شىخس، ائله همن اوستا اكبر ايدى. بىر اينە كىمى ئولرى،
كوچەلرى بزه يىب، ايل لىر بويو ايشدن ائو، قارائلىقدا قايىدىب، سونوندا
بلكە دە ايشينىن آغىر اولدوغوندان، هميشە تحمىلونه مجبور اولدوغو گازوئىلىن

^۹ سو باشى: آياق يولو، توالى

قوخوسوندان، بۇيوك ژنراتورون دلى ائديجى سسيندن، ... سرطان خسته -
لييندن، تانرى رحمتينه قووشدو. روحو شاد اولسون...

سليمان پيغمبر!...

– سليمان پيغمبر ساغ اولسون! نه اولار اون گونلوك ده من حيوانلارين ديلنى بيلم؟!

– كدخودا، بو ايش راحت دئيل. بو بيلنج سوروملوق^۱ گتيره. حيوانلارين ديلنى بيلمه يين سنه بير فايداسى يوخدور. قورخورام بو يئته^۲نك، ضررينه تامام اولار. گل حيوانلارين ديلنى بيلمك آرزوسونون داشيني آته- ييندن توك.

آنجاك كدخودا اصرارلى ايدى. – بوتون سوروملوق اوز بوينوما – دئيردى. او قدر پيغمبره اصرار ائتدى كى، سونوندا سليمان پيغمبر اون گونلوك اونا بو باشاريني باغيشلادى؛ ديل آلتى بير ويرد اوخودو؛ سونرا كدخدانين آغيزينا توپوردو! – سن بو گوندن، اون گونهدك بوتون حيوانلارين نه دئييب، دانىشديغيني آنلاياجاقسان. آنجاك نه زامان چتين ليه

^۱ سوروملوق: مسئليت

^۲ يئته^۲نك: باجاريق، باشارى، توانايى

دوشدون تتر اۋز يانما گل - دە دئدى.

كىشى پىغمبردن آيرىلدى. يول اوزونو حيوانلار ياخىنلاشیر، اونلارین دانىشدىقلارینا قولاق آسیر، دوغرونداندا حيوانلارین دىلىنى بىلىپ- بىلمە- دىيىنى سىنايىردى^۳. ايلک، دامین قىراغىندا ايکى گۆيرچين گۆردو؛ دىشى گۆيرچين اوزونو يانا چتويرمىشىدى. اثرکک گۆيرچين ايسه يالواراق اونا دئيردى:

- يئنە نە اولوب منە باخمىرسان؟! نەدن کوسمە يىنلە منە عذاب وئىرسن؟! يئنە کيم نە دئىيب، قاش- قاباغىنى تۆكوبسن؟

- يعنى سن اۋزون بىلمىرسن؟! ھلە مندن سوروشورسان؟! سندن بير آن گۆزوم يان اولونجا، باشقاسىنين يانيندا ايله شدييىنى گۆرورم. كىشى دە بو قدر ھيز اولار؟! منده سن گۆرن ايشلردن گۆرسم، خوشونا گلرمى؟

- خانيم بونلار نەدير دانىشیرسان؟ قونشونون گۆيرچىنى ايله آنجاق بير آز دردلىشديک؛ او قدر.

- يوخ! منى نە سانیرسان؟ ائلە ديسە نەدن من گلینجه کسدینیز؟ ھه؟!

- سنین نظرينه ائلە گلیر. داھا بير سۆز قالمامىشىدى. بير دە او ايستەميردى سۆزو

^۳ سىناماق: امتحان ائلەمک، (سىناو: امتحان، آزمایش)

آغيزلاردا دوشسون.

كدخودا بونلارى كلمه-كلمه دوشونوردو. ائركك گۆيرچين يالوارير؛
 ديشى گۆيرچين ايسه ناز ائدirdى. كدخودا گولومسونوب، اونلاردان
 آيريلدى. بير آزدان بير قاريشقا سوروسونه يئتishدى؛ قاريشقالار، بير سيرا ايله
 گئيدirdiler؛ هرەسین چيىنىندە دە بير تىكە چۆرك خىرداسى وار ايدى.
 اونلارين انتظامى اينانيلماز ايدى. اونلارا ياخينلاشدى. اوجا بير سس ائشيتدى:
 - تئز اولون تئبلر! آخشاما بير شى قالمير؛ ايش واخى دانيشماق ياساقدير.^۴
 اوى ى ى سن! سيرانين نظامىنى پوزما! قايت اؤز يئرینه!....

كدخودا دىققتله باخدى. سونوندا ايشچى قاريشقالارين باشچى سىنى
 گۆردو؛ شاققاواتلى بيرى ايدى؛ سول آلنى بئلىنه ووروب، دوشونو قاباغا
 وئرمishدى؛ ساغ آلنده دە بير شاللاغى وار ايدى. اونو تئز-تئز شاققىلدادirdى!
 هئى چيغيرirdى. قاريشقالار ايسه ايشله يەرك دئىنيرdiler؛ بعضى سى ديل آلتى
 يامانلاردا سوخوشدوروردولار.

كدخودا اونلارى دا ائشيدىب گولدو. اونلاردان آيريلاندان سونرا بير
 ماديانى گۆردو؛ ماديانين اوستونده بير خانيم اوشاغى ايله بيرليك دە اوتوروب،

^۴ ياساق: قىغن، ممنوع

^۵ ماديان: ديشى آت

ماديانين داىچاسى ايسه قىشقيراراق، خىلك آرا ايله داليجا قاجيردى.

- آنا! آى آنا! نه اولار بير آز ياواش گت منده گليم. منى نەدن گۈزلە-

ميرسن؟! من سنین بالان دئيلمى يم؟! يورولدوم آخى.

- آى بالا! منيم بئلىمدە ايكي ادام اوتوروب؛ بئلىمدە اوتوران خانيمين قارنىندا

بير اوشاغى دا وار؛ منيم اوزومون دە قارنىمدا باشقا بير اوشاغيم وار؛ دئمك من

اوزوملە بيرليك دە بئشىنى داشييرام؛ اونونلا بئلە، سن قدر دئىنىب، زاريميرام.

آمما سن نەدن اوزونو بو قدر تىبل ليه ووروبسان؟! جلد اول؛ قاچ كى اوزونو

بىزە يئتيرىب، دالى قالماي سان.

كدخودا بو دفعە ائلە اوجا گولدو كى، خانيم ايله اوشاغى دؤنوب اونا

ايرى- ايرى باخدىلار. بلكە دە اۋزلىرى ايله - بو كيشينين باشينا ھاوا گليب،

اۋز- اۋزونه گولور- دئە دوشوندولر!

كدخودا او گون آخشامادك حيوانلارين ايچيندە دولاشدى . اونلارين

دئديكلرينى، دانىشدىقلاريني ائشيتمك دن دويموردو. آخشام چاغى يورغون-

آرغين ائوہ قايتدى.

بو طرف دن ائشیدین سلیمان پیغمبردن!

کدخودا اوندان آیریلارکن، پیغمبر قارغانی یانینا چاغیردی. بوتون حیوانلارین آغ ساققاللارینی، آخشام ساعات آلتی دا، چینار آغاجینین آلتیندا ییغینجاق اولدوغو باره ده چاغیرماسینی ایسته دی. قارغا آلدیغی گۆره وی یئرینه یئتمه یه اوچدو. بیر-بیر حیوانلاری تاپیب پیغمبرین چاغیری سینی اونلارا چاتدیردی. بو آرادا مزه لی بیر اولایدا اولدو؛ قارغا سئره لرین آغ ساققاللارینین یانینا یئیشنده، او آغاجین بوداغیندا، خانیمینین یانیندا اوتوروب، قیچینی، قیچینین اوستونه آشیریب، قانادینی دا خانیمینین بونونا سالمیشدی؛ قارغا سلام وئردی:

- سلام! نه خبر قارغا؟ بو طرفلردن؟!

- ساغلیق! سلیمان پیغمبردن بیر مئساریم وار. اونو چاتدیرماغا گلیمیشم.

- یئنه نه دئییب؟؛ آل چکمیر بیزدن؟!

- سلیمان پیغمبر دئدی کی: آخشام ساعات آلتی دا بوتون آغ ساققاللار چینار آغاجینین آلتینا ییغیشینلار.

- گئدرسین سلیمان دئیهرسن کی، اوزون-قیسا دانیشماسین! گلرم ائله بیر تپیک وورارام کی، تاختی ترسه چؤنر! گونده-گونده نه جلسه سی دیر. من گله سی

دئىلىم!!!

- آرخاينسان؟! ئللە بئللە دئىلىم؟!

- ھن! دى. منىم كىمسەدن قورخوم يوخدور!

قارغا سىرچەدن آيرىلدى. چاغىرما دىقلارىنى دا چاغىرىپ، سونرا سلىمان پىغمبرىن يانينا قايدىپ، سىرچە ايلە دانىشىقلارنىن راپورتونو وئردى. پىغمبرىن دوداغى قاچدى. قوشلارنىن ايكىسىنە سىرچەنى قىچى - قانادى باغلى آخشام آلتى دا يىغىنجاغا گىتىرمك حاقدا املر وئردى.

آخشام ساعات آلتى دا بوتون آغساققال حيوانلار چىنار آغاجىنىن آلتىندايدىلار. دئدى - قودو باشلانمىشىدى. اُساس بحث اولونان قاوراملار^۷، جلسەنىن نە حاقدا اولدوغو، بىر دە سىرچەنىن سۆزلىرى ايدى. بو آرادا قوشلار، سىرچەنى قىچى - قانادى باغلى گىتىردىلر؛ پىغمبردە گلدى. دانىشمادان اۋنچە سىرچەنى، يانينا گىتىرىلمەسىنى اىستەدى:

- دى گۇروم سىرچە! او نە سۆزلر ايدى دئىمىسن؟! بوگونە قدر نىچە دانىشاجاغىنى اۋىرنەمەدىنىمى؟!

- پىغمبر ساغ اولسون! بىلىمىرم او ياراماز قارغا مسئلەنى سىزە نىچە آنلايدى؟!

^۷ قاورام: موضوع، مضمون

آنچاق مسئله نىن اصلی بودور كى قارغا گلنده، من يئنى جه ائولندييم خانيم ايله اوتوروب، شيرين-شيرين دانىشirdىق. سن بۇيوك تانرىن پيغمبرى سن. بيلير سن نه دئدييمى؛ خانيمين يانيندا شيشيب بير سۆز دانىشديم، آنلاماميشام، منى باغيشلا.

بوتون حيوانلار گولوشدولر. سليمان حضرتلرى ده گولدو. سئرچه نىن قيچ-قانادين آچيلماسىنى امر ائتدى. سونرا دانىشماغا باشلادى:

- ائى بۇيوك تانرىن حيوانلارى! بو گون سىزى بورايا چاغيرماغيمن مقصدى سىزه بير باره ده خبردارلىق وئرمك دير. تانرىن اذنى ايله بو گون اونون بنده-لرين بيرينه ده سىزىن ديللرينىزى بيلمك باشايسىنى باغيشلادىم. بو باشارى اوندا اون گون سوره جك. سىزدن اوزوموزه گلن اون گونون ايچينده بير آز دانىشديقلارينىزدا احتياطللى اولمانىزى ايسته ييرم.

پيغمبرين سۆزلرى قورتولونجا بوتون حيوانلار پيچىلداشاراق داغىلديلار.

كدخودا سحر تئزدن يوخودان قالخدى. حيطه چيخينجا قوشلارين ديلندن ماهنيلارى دينلهدى. ايلك اولاراق، سحرلر خوروزلار بانلاركن، نه

دندىكلرىنى باشا دوشوردو. بىردىن پىشىك-ىن توو^۸ىلە قاجدىغىنى گۇردو؛
ايت اونو قووالايردى.

- آرزو ئات توتمايم سنى! توتسام سنى ساه قويما رام.

- گل مىندن واز كىچ كۆپك اوغلو كۆپك! آمان وئرسن، سىنىن اوچون ياخشى
خبرلریم وار.

- يئنه نه فیرىلداق بزه يیرسن؟! سنه اينانمیرام.

سۇز بورايا چاتىنجا پىشىك طۇولەنىن دیوارىندان دیرماشىب داما آتیلدى.
ايت ايسه چىخابىلمەيىب، آشاغىدان اونا يامان- يوووز دئمەيه باشلادی. بو آرادا
كدخودا دیوارىن دالىندا گىزلەنىب، اونلارین دانىشىقلارينا قولاق آسیردى:

- عۇمرومده سىنىن كىمى سارساق كۆپك گۇرمەمىشديم!

- كس سىنىنى؛ آخماق اۋزونسن.

- باياقدان سنه دئیرم دايان، سنه خوش خبریم وار؛ آنجاق سن قانمیرسان؛
اۋكوزونده اوزونو آغ ائله مىسن ماللىقدا!

- دئديم كس سىنىنى؛ دى گۇروم نه دئیرسن.

^۸ توو: سرعت، يئىنلىك

- بىلمىرسن كى! بو گون سحر گىتمىشىدىم كىدخدانين طۇولەسىنە.

- ياخشى؛

- كىدخدانين قوچو چۇلدە سىم داواسى^۹ اودوب؛ حيوانلار دئيردىلر آخشاما
چىخماز!

- ھانسى قوچو؟!

- او قاشقا قوچو واردىر ھااا! اونو دئيرم؛ ھامىسىندان يىكەسىنى!

- اۇلسەدە نە اولار؟ بىزە نە؟!

- سونرا دئەندە سارساقسان آجىغىنا گلير؛ كىدخدانين بو ايشدن خبرى
يوخدور. قوچ، اونون خبرى اولمادان موردار اولسا، اونون اتىنى يىئە-
بىلمەيە جىكلر؛ اونو ائىشىيە آتارلار، لىشى بىزە قالار؛ بىر ھەفتە لىك يىئمەيىمىز
اولار.

ايت بو سۆزلىرى ائىشيدىب، آرام اولدو؛ سونرا ميرىلدا ياراق اورادان گىتتى.

^۹ سىم داواسى: سىم، ميوەلرە، تاخىللاردا دوشن بىر جورە آفتدىر. كىندىلر
حاصىلاتىنى اوندان قوروماق اوچون اۇزل، چوخ تەلوكەلى بىر سم قوللانارلار
(استفادە اندەرلر) كى اونا سىم داواسى دئىلىر.

^{۱۰} قاشقا: حيوانلاردا قاشىن آراسى يا آلنىن يونونون بىر تىكەسى باشقا رىنگ اولسا
او حيوانا قاشقا دئىلىر.

كدخودانين جانينا ولوله دوشدو؛ تئزلىككە گئىدىب قىصاب چاغىردى؛ قوچو گتيرىب موردار اولمادان كسدىردى.

ايكى گون داها اۋتدو. اوچونجو گون، آخشام كدخودا يئنه ايت ايله پيشىكى قووالا-قاچدى دا گوردو:

- آى شرفسىز! بس نه اولدو؟! دئىردىن قوچ اۋلەجك؛ بىزدە بايرام توتاچاغىق؟!

- آند اوللا پىغمبرين جانينا اۋلەجك ايدى؛ آنچاق شانس سىزلىقدان كدخودا اونو قىصابا تاپشيريپ، موردار اولمادان كسدىردى؛ آمما سن داريخما؛ سانكى كدخودانين طۋولەسىنە قىرغىن دوشوب! كدخودانين او يئكەپر قارا اينەيى يامان كئفسىزدىر. منە قالسا، ايكى گون چكمز موردار اولار؛ لاپ ياخشى؛ او اۋلسە، اينان بير آيلىق يئمەيە اتمىز اولاجاق.

- گئت دعا ائت ائلە اولسون؛ يوخسا بير دە الىمدن قورتولمازسان.

كدخودا بو سۆزلىرى ائشيتجك طۋولەيە گىردى. حيوانلارى بير-بير نظريندن كئچىرتدى. پيشىك حاقلى ايدى. قارا اينەيىن آغزى-بورنونون سويو بيرى-بيرىنە قارىشىشىدى. زارى ياراق يولداشلارى ايله حلال لاشىردى. تئزلىككە اۋلەجەيىندىن دانىشىردى. كدخودا يوبانمادان اونودا قىصابا تاپشىردى. بو اوچ گونون ايچىندە كدخودا چوخ آغىر ايشلەدى. يورغونلوق جانينا

اوتورموشدو؛ يورغان- دۇشەيە دوشدو. اوچ گون تامام يىرىندىن تىرىشەيلىمە-
دى. دۇردونجو گون حىطە، آياق يولونا گىدرىكن يىنە پىشېك ايله ايتىن
ساواشماغىنىن سىنىنى ائىتتىدى. آياق ساخلادى؛ دىوارىن دالىنا سىندى
(Sindi)؛ پىشېك توالتىن دامىندان قىشقىرىدى، ايت ايسە آشاغىدان اونو يامانا
باسىردى:

- آى يالانچى فىرىلداق! بىر هفتە اولمادان ايكى دۇنە منى آلداتمىسان؛ داها
سنە اينانا بىلمەرم دوش آشاغى؛ سنى تىكە- پارچا اندەجەيم؛

- آى سارساق ايت! من يالانچى- پالانچى دئىيلم؛ كدخودا مسئلەنى بىلىپ،
حيوانلارنى باشىنى كسىدىرير؛ من ئىلەيىم؟!

- آخماق- آخماق دانىشما كدخودا هارادان بىلە بىلر كى؟

- هارادان بىلە جىك؟! او گون پىغمبرىن قوردوغو جىلسە يادىندا دئىلىمى؟!

- ياخشى، نە داخلى وار؟^{۱۱}

- نە داخلى اولاجاق؟، او دئىردى:- مەندىن سونرا بىر باشقاسى دا اون گونلو ك
حيوانلارنى دىلىنى آنلايا جاق- اونوتدون مو؟

- يوخ اونوتما مىشام، يادىمدا دىر؛

^{۱۱} نە داخلى وار: نە رېطى وار

- بيز كدخدانين ائوينده ياشاميريق مى؟

- ياشايريق، نئجه؟

- نئجەسى، منجە او آدام كدخدادير. بيز دانىشاركن كدخودا ائشىديب،
اونون اوچون دە حيوانلارى موردار اولمادان كسديرير؛

- دوز دئيرسن هاا؛ اولايلا!

- آما سن داريخما! بو دؤنه بير اولاي اولاجاقدير كى كدخودا داها بير ايش
گؤره بيلمە يەجك؛ آن آزي قيرخ گون يئمك ديزدن اولاجاق.

- باشا دوشمە ديم!

- من يازيق! سن هاچان باشا دوشموسن كى؟!

- ياخشى - ياخشى بير آز خوش دينديرديك، اوزون آچيلماسين. دئ گوروم
نه اولاجاق؟!

- اوچ - دؤرد گون چكمز؛ كدخودا اؤزو اؤلهجك. آن آزي قيرخ گون
يئيىب - ايچمك داش قايدان باش قاپيا توكولهجك. بودا داها حيوانلارى
دئيل كى موردار اولمادان باشيني كس سينلر!

كدخودا داها دايانا بيلمەدى. چتين ليكله اؤزونو ائوه ساليب، پالتارلاريني
گئيدى؛ اؤزونو سليمان پيغمبره چاتديردى؛ تنز - تنز نفس آلاراق مسئلەنى اونا

آنلاتدى؛ سليمان پىغمبر گولومسە يەرك دئدى:

- من بو يئتەنەين سوروملولوغونو سەنە آنلاتمىشديم؛ آنجاق سەن قولاق
آسمادين. ھەر كسەين ائويىنە قادا^{۱۲} كىلىنەنە اونلار سەن پىر چوخو ايلەك حيوانلار سەنە
كەلەر. سەن ايسە بو قادا- بلالارى اونلار دان سوودوروردون. اونون اوچون دە بلا
اۋزونە نازل اولدو.

- يا پىغمبر آنلامامىشام؛ تانرىدان مەنە باغىش دىلە^{۱۳}!

سليمان پىغمبر دعا ائتتى؛ كەدخودا ساغلىغىنا قووشوب، بو اولايلاردا اونا
بۇيوك پىر درس اولدو...

^{۱۲} قادا: بلا

^{۱۳} دىلەمەك: ايسەمەك، آرزو ائتمەك

ابوالفضل مالى!...

خۇرمەتلى دوستوم عادل ذوقى دن ائشيتىدىم چوخ اُسكى، رئال لير
ماجرا.

عادل-ين آناسينين بۇيوك باباسى مشهدى رضا ايله آتاسينين بۇيوك
باباسى كابلاى قوربان، بير زامانلار عجب شئر ماحالينين «تتجه ره» كندينده
ياشايارميشلار. تانرى هر ايكى سینه غنى- غنى رحمت ائله سين. سانكى
مشهدى رضا عادل-ين آناسينين آتاسين آتاسى، كابلاى قوربان دا آتاسينين
آتاسينين آتاسى ايميش. مشهدى رضا، كابلاى قوربان دان بئش- اون ياش
بۇيوك ايميش. قديم لردن كندده ياشايانلار يازى، يايى، پايزى اكينچى ليك
ايله ايلگى له نيپ، قيشدا ايسه الى بوش اولارميشلار. آنجاق مشهدى رضا قيش
گونلرى ده الى بوش قالايلمه ييب، قار ياغان گونلر، كهليك توتماغا گنדרميش.

^۱ رئال: واقعى، حقيقى

اونون بو ايشده اۋزونه مخصوص^۲ بىر اوسلوبو وارايمىش. بىر گون اۋنجه-
دن «تېيك»^۳ آدلانان دوزاقلار قوروب، صاباحىسى گون، بىر تىلىس گۈتوروب،
تېيك لىرېنە دوشن كھلىكلرى يىغماغا گئدرمىش.

تېيك دوزاغىنى تەرىف ائتمەك اىستەسم، دئەلىم: چئشىدلى
يئرلردە قارى قىراغا وئرىپ، يئرى يارىم متر قدر قازارمىش؛ جولانين آغزينا
چوخ حساس لولوالى، يايلى^۴ قاپى ياراشدېرارمىش؛ بو ساياق^۵، قاپىنين
اوستونده آزاچىق آغىرلىق اولاندا، قاپى جولانين ايچىنە طرف آچىلار،
آغىرلىق گۈتورولدىكده، اوتوماتىك اولاراق يئرېنە قايىدىپ، جولانين آغزىنى
باغلايىرمىش؛ قاپىنين اوستونە سلىقە ايلە بىر آز قار، قارىن اوستونە دە بوللو دن
سپەرمىش؛ هر يئر قار ايلە اۋرتولدىويونە گۈرە، كھلىكلر آجلىقدان، او دنلرى
گۈرەرك اوستونە قونارمىشلار؛ اوستونە قونان كىمى دە، تېپىن آغزى
آچىلىپ، ايچىندە حبس اولارمىشلار.

گونلرىن بىرىندە، مشەدى رضا، بىر گون اۋنجه قوردوغو تېيك لردن
كھلىكلرى توپلاماغا گئدركن، كابلاى قوربانى دا چاغىرىر. كابلاى قوربان

^۲ اۋزونه مخصوص: منحصر به فرد، اۋزل، ويژه

^۳ تېيك: تېمەك كۈكوندن اولان دوزاق آدى دىر. سانكى كھلىكلر تله يە تېپلىرمىشلر.

^۴ ياي: فنر

^۵ بو ساياق: بدين ترتيب، بدينگونه

او گونون خاطيره سيني بئله تعريف انديرميش:

- مشه رضا كهليكلىرى توتوب تليسينه يئرلشديريردى. بيردن او حالدا بير كهليك آليندن اوچقونوب قاچاندا، گۆيده اونا سارى باخيب، دئيردى:

- نئيك گئت سنى ابدالفضل مالى ائله ديم!

كابلای قوربان دئيرميش سونوندا من ديله گليب، دئديم:

-آي كيشى سن دوز آدامسانسا، حضرت ابدالفضللى ده چوخ سئيرسن سه، تليسينده كى كهليك لردن او حضرت ته احسان ائله!؛ بس نه يه اوچوب آليندن چيخان كهليك لردن حضرت ابدالفضله پاى وئيرسن!!

^۶ اوچقونماق: گۆزل سۆزجوكلريميزدن بيرى دير . بو سۆزجوک بئاب ماحاليندا چوخ ايشله نر . البته اونلار دانيشيق ديلينده اوشقونماق كيمى ايشله ديرلر. اؤرنه يين بيرى بيرچتين ليكدن قاجيب آرادان چيخسا دئيرلر: «فيلان كس اورادان اوشقوندو (اوچقوندو)»!...

كئچر بو گونلر باجى!...

اُسكى زامانلاردا كندلر يىمىزىن ھەر ئونىدە بىر تىدىر اوتاغى اولاردى؛ اوتاغا «تىدىرەسر» دئەردىلەر. اوتاغىن اورتاسىندا بىر تىدىر، تىدىرىن دوز اوستونىدە، تاواندا^۱، بىر باجا اولاردى (تىدىرىن توستوسونو چىكىمك اوچون). ئولرىن دىوارلارى، تىدىرىن توستوسوندىن قارالاردىلار. سلىقەلى وپنداشلار يىمىز اىل بايرامى عرفەسىندە ايسلا دىلمىش آغ تورپاغى، سوپورگە اىلە دىوارلارا چكىپ، بئەلىكلە اوتاقلارنى دىوارلارنى بويىپ، نوروز بايرامىنى قارشىلايدىلار^۲. ائىلى دىوارلاردا تاخچالار اولاردى؛ چوخ اُسكى ئولردە بعضى اۋزىل تاخچالار، پىسوز^۳ يىرى كىمى نظره آلىناردى. داملارنى تاوانى آغاجلار اىلە اۋرتولوب، او آغاجلاردا تىدىرىن توستوسوندىن قاپ- قارا اولاردى. وپنداشلار يىمىز تام آنلامدا اۋزگور^۴ ياشايدىلار. اۋزلىرى اكردىلەر؛ بىچردىلەر؛ حيواندارلىق اندەردىلەر؛ تويوق- خوروز ساخلايدىلار؛ حيوانلارنى

^۱ تاوان: سقاف

^۲ قارشىلاماق: استىقبال ائتمك

^۳ پىسوز: بىر جورە ياغ اىلە يانان اُسكى چىراق

^۴ اۋزگور: مستقل

سودوندىن، چىشىدلى محصوللار اورە تردىلەر^۵: يوغورت (قاتىق)، آيران، كره، قايماق، پىندىر، قوروت كىمى يىيىپ، ايچە جىكلىر، ئولرىندە بول-بول اورە تىلردى...

هر نەلى وارايدى ايشلە دردلىر؛ اولمايانلارى ايسە كىندىن باققالىندىن آلاردىلار؛ آنجاق پول اورتادا اولمازدى! يعنى پايا-پاي آلاردىلار. اۋرنەين^۶ بىر دولچا بوغدا آپارىپ باققالا وئرىپ، يارىم دولچا دويو، بىر جوت چارىق يا باشقا اۋزلىرىندە اولمايان شىلردن آلاردىلار. (بىر پاي وئرىپ بىر پاي آلاردىلار). نە ساغلام ياشايدىلار...

ائەلە او زامانلاردا كىندلىرىن بىرىندە، ايكى باجى ياشايرمىش؛ بىرى وارلى، بىرى يوخسول گونلىرىن بىرىندە يوخسول باجى وارلى باجىنىن ائوينە گۆروشه گىندىر؛ وارلى باجى تىندىرە سىردە فطير بىشىرمىك ايلە ايلگى لەنيرمىش؛ فطيرلر ايسىتى-ايسىتى تىندىردىن چىخىدىقدا يوخسول باجىنىن سسى گىلر:
- باجى، آى باجى هاراداسان آى باجى!؟

^۵ اورە تمىك: توليد ائتمىك

^۶ اۋرنەين: مثال اوچون

^۷ ايلگى لىمىك: مشغول اولماق

وارلى باجى، باجيسينا فطيرلردن وئرمك ايستهمەدىيى اوچون، اونلارى
هۆلەسك^۸ايستى - ايستى قىچىنين آلتىندا گىزلەدىب، ايستى سىندن يئرئىندە
وورنوخماغا باشلايىار؛

يوخسول باجى مسئلەنى باشا دوشەرەك باجيسينا طەنە ايله بئلە دئىەر:

- باخچادا گوللر باجى،

اوخور بولبوللر باجى،

فطير قىچىنى (...) ياندىرىر،

كئچر بو گونلر باجى!...

^۸ هۆلەسك: تلەسىك، عجلە ايله

أله ينده دويارسان!...

أسكى زامانلاردا انصافلى، حلال- حارام يىلن، ايشى- سۆزو دوز اولان بىر دىيرمانچى وارايمىش. جاماعاتين بوغداسىنى آلىب، «حسن سوخدو دىيرمانى»^۲ نىن عكسىنه سىرا ايله گتيرىلن بوغدالارى دارتيب، يىهلرینه وئرهيمىش. گونلرين بىرىنده چوخ مقدارلى بىر ايش توتوب، شىرىن ايشله دىيى زامان، بىر كىشى ايكى تاي بوغدا ايله دىيرمانا گلير. سالام عليكدن سونرا دىيرمانچيدان اصرار ايله آلىنده كى ايشىنى ياريمچىق اۋتوروب، اۋنجه اونون

^۱ دۇيماق(Duymaq): بىلمك، دريندن حس ائتمك، دوشونجهلى بىلمك

^۲ حسن سوخدو دىيرمانى: قديم لرده حسن آدىلى يىهسى اولان بىر دىيرمان دا وارايمىش. آداملار، دارتيلان دنلرينى اونا گتيره رميشلر؛ او دا اونلارنى سىرايا دوزوب، دارتارمىش؛ آنچاق حسن، پولاكى بىر ده انصاف سىز بىرى ايمىش؛ كىمى اونا بىر آز آرتىق پول وئرسه يمىش، وئرىلن روشوھ تىن اۋلچوسو ايله قىاس ائديب، اونون تلىسىنى سىرادا كى تلىسلرين آراسىنا سوخارمىش! او زاماندا او دىيرمانين آدى «حسن سوخدو دىيرمانى» قالمىش، ائلىمىز آراسىندا يايقين مثل كىمى ايشله نىر. بىر يئرده هر كى- هر كى ليك اولسا، ياخود ياسا دىشى (قانوندان ايراق) ايش گۇرولورسه بو مثلى ايشله دىب، دئهرلر اوراسى «سانكى حسن سوخدو دىيرمانى دير»!...

دینی دارتماسینی ایسته ییر؛ دیرمانچی دئیر:

- کیشی بیر آز دؤزوملو اول! انصاف دیرمی، من دیرمانی ایکی تای بوغدادان
اؤترو دایاندیرام؛ سیلم؛ سوپورم؛ سنین کینی دارتام؟!

- رحمتلیک اوغلو کیم دئیر سیل سوپور؟! آنجاق دایاندیر؛ منیم دنیمی
دارت؛ سونرا او اُللی تایین قالانینی دارت؛ من بیر ده گندیب صاباح گله سی
دئیلیم.

- سنه بیر کلمه سؤزدور! من بیر اوووج اوندان اؤترو او دونیامی یاندیریم
دئیرسن؟ من نه سنه، نه بو اُللی تایین ییه سینه مشمول ذمه اولامام؛ گره ک
دیرمانین ایچینه کی اؤنونه سوپورم او آلاه بنده سینین تورباسینا تۆکم؛ سنین
ایکی تایینی دارتام؛ سونرا یئنه دیرمانی سوپوروب؛ اُللی تایین قالانینی دارتام؛
بودا منی اُن آزی ایکی ساعات ایشیمن دالی قویار؛ بو انصاف دیرمی؟!

- من اونو- بونو بیلیم؛ باشا دوش؛ تله سیرم. حاقدی- یوخدو گره ک ائله
بو ساعات منی یولا سالاسان.

یازیق قوجا دیرمانچی، کیشی ایله باش ائده بیلمه ییب، اونا دئیر کی:

- یاخشی ایندی کی ائله دیر؛ گئت ایکی ساعات یاریم- اوچ ساعاتدان سونرا
گل اؤنونه آپار.

دیرمانچی، کیشی گئندن سونرا دئینه- دئینه ایشله مه یه باشلادی.

قاباقكى اۇنلارى سىلىپ، سوپوروب، او دىل بىلمەين كىشىنەن دىنى دارتماغا مشغول اولدو. آمما دارتدى نە دارتدى!!!

ايش قورتولاندىن سونرا آجىغى كىچمە دىيىندىن حىرصىنى چوۋالداكى اۇنلارا تۇكدو! اونلارى مۇردارلادى(...)!

كىشى گلدەكە اۇنلار حاضر، تىسلىرىن دە آغزى تىكىلمەش ايدى. او بىر اودان شىخى كىمى، قوجا دىرمانچى نىن ساققالىنا گولەرك دئدى:

– گۇردونمو قوجا دايى؟ من هر نە ايشى گۇردورمك اىستەسم، گۇردورەرم. بو گونو اونوتما! بىر دە مەنە بوش – بوش دانىشما! دئىردىن اولماز، گۇردون كى اولدو.

قوجا دىرمانچىنەن دا دوداغى قاچاراق دئدى:

– اولسون اوغول اۇنونو دارتدردىن! ايندى گىت! آمما «آلەيندە دويارسان»!

أذان مسئلەسى!...

قدیم زامانلاردا كندلرین بعضى سیندە بئله بیر رسم وارايمیش:

كندین ھەر ئونىندە، ھەر ساعەت، ایستری یازدا، ایستری قىشین لاپ او توفە - توفوندە بیر قادین دوغوم یاپىردى سا، كندین أذان وئرنى گۆرە - ولى ايمیش، كندین اھلىنى بىلگى لندىرمك اوچون، ائله او ساعەت گندىب، ھمەن ئونىن دامىندان أذان وئرسىن. بو آنلامدا، دوغوم ياپىلاندىن سونرا بیر نفر تئز گندىب أذان وئرنى چاغىرىب گتىرەرمىش.

قىش گىجەلرىنىن بىرىندە، گىجەنىن يارىسى ساعەت ايكى دە كندىن أذانچى سىنىن ئونىن لاپ قارشى يۇنوندە^۱، بىر كۆرپە^۲ دونىيا گۆز آچىر. بۇيوكلرىمىز اُسكى دۋورلرىن قىشلارىنىن اۋزلىكلە دە كندلردە نىجە كىچىدىنى، قارىن نە قدر ياغدىغىنى ياخشى خايطىرلايىرلار. او قىش دا، ائله ھمەن قىشلاردان ايدى؛ خىلك قار ياغمىش ايدى؛ آداملار گوندوزلر بئله، چتىن گىت - گل ائدىردىلر؛ ھاندا قالا گىجەلر!

^۱ يۇن: جەت، طرف (قارشى يۇن: طرف مقابل)

^۲ كۆرپە: نوزاد

هر حالدا آتا- بابالاريميز دېلرينه چوخ اۋنم وئرهرديلر. اذان مسئلهسى قاجيلمازايدى^۳. اوشاغين آتاسى بير فانيس گۆتوروب، كندين او باشينا، اذانچى نين داليجا گئدير. ساختادا، چتين ليكله اۋزونو اذانچى نين ائوينه چاتديريپ، مسئلهنى آنلادير. اذان وئرن كيشى ديل آلتى دئير:

- آى بالام سنين خانيمين دا واخت تاپدى دوغماغا؟! اولمازايدى ساخلايا صاباحا؟!

- نه دئيم مشهدى؟ اوزوم قارادير. خانيم لار دئديلر، قالماغى اولاناقلى دئيل؛ هم اوشاغا، همده آناسينا كسكين^۴ خطرى واردير.

- نه ايسه ايشدى اولوب؛ اولاجاغا دا چاره يوخدور؛ بويور ايچهرى پالتارلاريمى گئيم گئدك .

اذانچى پالتارلاريني گئيب، كۆرپه نين آتاسى ايله بيرليكده اونلارين ائوينه سارى يولا دوشدولر؛ گئجه ياريسى ساعات اوچه بير شى قالان، دوغوم ياييلان ائوه يئتيديلر. مشهدى چتين ليكله داما چيخدى؛ ديشلرى بيرى- بيرينه دئيب شاققىلدايىردى؛ آغزندان بول- بول بوخار چيخىردى؛ نه ايسه اذانينى وار

^۳ قاجيلماز: غير قابل صرف نظر كردن

^۴ كسكين: جدى

گوجوایله وئردی؛ سونرا ایسته‌دی دامدان آشاغی ائنسین، آنجاق بیر آز فیکرله-
شیب قاییتدی؛ یئنیدن بوتون گوجونو سسینه توپلاییب، اوجادان قیشقیردی:
آی کند أهلی! ائشیدیب، بیلین! دانیشان کن‌دین اُذان وئرنی دیر؛ بو گئجه
باشقا قادین دا دوغاجاق‌سا، ایندی دوغسون! هاوا چوخ سویوق دور؛ بوتون
یوللاردا بوز باغلاییب؛ من ائوه قاییدارسام، بو گئجه داها کیمسه‌نین دامینا اُذان
وئرمه‌یه چیخما یا جاغام!...

آند اولا كندىدەكى اونا...!

قدىمىلردە تەعارفلىرى چوخ-چوخ ايدى. ايندىلىرى بىر آزالسا دا، ھەلەدە بىزلىرى چوخ تەعارف اھلىيىك! ائللە او اُسكى دۋورلردە، زومار^۲ آيينى سونلارنىدا، خرمنلىرى دۋىولوب كندىلىرى اۇن ايلە دولان گونلردە، كندىلى بىر كىشى باشقا كندە يىرلەش خوناخاسى گىلە^۳ قوناق گندىر؛ بىر گون، بىش گون، بىر ھەفتە، اون گون اۋتور؛ قوناق يىرىنى خوش گۋروب، سانكى ھىچ گىتمىك نىتى يوخ ايدى. ائوين خانىمى چۈرك بىشىرىپ، چاى دىملەيىپ،

^۱ كندى: كندو؛ كندلردە تىدىرەسرىن (تىدىر اولان اوتاغىن) بىر بوجاغىندا اۋزلىرى بىر يىر دوزەلدىپ، ايچىنە بىر ايلين چۈرەيىنىن اونونو دولدوراردىلار. نىمالدا اوتاغىن دىوارىنى بىر متر قدر فاصلەسىندە، آدم بويوندىن بىر آزا بىر دىوار ايشلەيىپ، آشاغىسىندا اۇن گۋتورمىك اوچون، بىر باجا قويدىلار. اورانىدا دىوارلارنى تىدىرە-سرىن باشقا دىوارلارنى كىمى آغ تورپاق ايلە آغاردىپ، قوروياندىن سونرا اۇنو (unu) اوستىدىن دولدوروب، گرەكندە، آشاغىداكى باجادان گۋتوروب ايشلە-دردىلر. بو اۇن ذخىرەسى ساخلايتىلان يىرە «كندى» دىيىلىر.

^۲ زومار آيى: شەرىور آيى

^۳ خوناخا: دوست؛ يولداش؛ بعضى يىرلردە «كانكا» دىيىلىر؛ بعضى ماحاللاردا ايسە «قانقا» كىمى سىلەنىپ

سوفره آچىب-يىغماقدان يورولموش ايدى؛ هله پالتار يوماق قالسىن بير طرفده! ائوين كيشى سى ايسه ده لاپ ايش-گوجدن دوشموشدو. قوناق، ائوده خانىمى ايله تىك قالماسىن دئيه ائشيه چىخا بىلمىردى. آنجاق اوتانچ^۴، اونلارا قوناقدان ھاجان گىتمە يى قونوسوندا^۵ بير سۆز سورمالارينا مانع اولوردو. اونونجو گون ائوين خانىمى جانا گلىب، خلوت ده كيشى سىنە دئدى:

- آى كيشى من بىل-بوخوندان دوشدوم آخى! نه قدر چادرا بىلىمە، ياشماق اوزومده بو سىرتىق قوناغىن قاباغىندا اىيلىب، قالخمالى يام؟

- آى خانىم! منده سەنە تاى اينجى يىرم آنجاق، نه ائده بىلرم؟! كيشىنى ائشيه سالايلىمەرم كى. گۆرونور قوناغىمىز بير آز اوزلودور! بير ايكي گونە دۆزك؛ گىتمەزە بير دىل ايله اونا ياواش-ياواش يوك اولدوغونو آنلادارىق.

كيشى، باشىندا بير فىكرى اولدوغوندان خانىمىنا دانىشىپ، اونوندا ياردىمىنى^۶ اىستەدى. ايكي گون داھا اؤتدو؛ آنجاق قوناقدان بير حركت گۆرونمەدى. اصيلندە قوناق اؤز ائويندن آجىق ائدىب اونلارا گلەشەدى؛ آنجاق ائو يىلەلىرى بو قونودان خبرسىز ايدىلر. ار-آروادىن دانىشىدىغىنىن

^۴ اوتانچ: اوتانماق

^۵ قونو: موضوع

^۶ ياردىم: كومەك، يارى

اوچونجو گونو، سحر چاغى، خانىم ھەر گونە تاى چۆرك ياپماق اوچون، تاباقدا^۷ بوللو خمير حاضيرلامىشىدى. تىدىرەسردە سحر يىمەيى سوفرەسىنى آچدى. سوفرە يە پىندىر، كرە، موراببا، قايماق، چۆرك بىر دە قاتىق گتىردى. چايلارى دا تۆكوب سوفرە يە قويان كىمى، كىشى لرى سوفرە باشىنا چاغىردى. ھامى سوفرەنىن باشىندا اوتوروب يىمە يە باشلايدىلار. يىمك آراسى خانىم اوز توتوب اريىنە دئدى:

- كىشى دئىرم بو كىندە نە يە قالمىشىق؟! بىزدە باشقالارى كىمى كۆچوب گىند- ك شەرە!

كىشى سوفرەدن بىر تىكە چۆرك كىسب آتاراق دئدى:

- خانىم! آند اولابو سوفرەدە كى چۆرە يە كى قوناغىمىز اونلارى يىنىنچە چىخىب بىزدن گىندە جك؛ شەرە كۆچە نلرىن ھامىسى ايشلرىندن پىشماندىرلار! خانىم كىشى سىنىن سۆزونون آردىنى توتدو. اودا تاباقداكى خميرى گۆسترەرك آرتىردى:

^۷ تاباق: كىندلردە اىچىندە خمير دوزەلدىلن ساخسى تىشتە دئىلر. خانىملار، ھمن تىشتە، اونو سويون اىچىنە تۆكوب، ايبى جە اللرى ايلە قارىشىدىرلار؛ صاباحىسى گون حاضىرلانان خميردن چۆرك ياپارلار؛ آنجاق ھەر گون آن آزى بىر اوووج قدر خميردن، ساخلايارلار. ساخلايانلار خميرە آجى خميرە دئىلر. او كۆھنە خمير، يىنى ايسلايدىلان خميرە آرتىرىلماسا، خمير آجىيىب، عملە گلمز.

- یوخ کیشی! آند اولا بو تاباقدا کی خمیره، کی قوناغیمیز سوفره ده کی چؤرکلری یئیه نندن سونرا دا گئتمزسه؛ بو تاباقدا کی خمیرین چؤره یینی یئینجه گئده جک؛ کؤچه نلرین هامیسی، کؤچدو کلریندن راضی دیرلار!

بو آرادا قوناق مسئله نی باشا دوشوب، چوخ اوزلولو کله کندینی گؤستره رک دئدی:

- منجه ده آند اولا بو کندی ده کی اونا، کی من اوندان یاپیلان چؤرکلری یئیه - نندن سونرا دا گئده جه ییم بللی دئیل؛ خانیم دوز دئیر!...

گول آخيتدى!...

دوندوران^۱ آيين اورتالارى ايدى. سحر چاغى ياغماغا باشلايان قار، سانكى ھىچ كسمە يە جەيىدى. داملارين اوستونە بير متر قدر اوتورموشدو. يولاقلار^۲، كئچيلمز حالا گلەيشدى. كند اھلى ھىچ داملاريني قاريني كورەمە يە ماجال تاپمەيشدىلار، ھلە يولاقلاردا گىت- گل يولو آچماق بير قىراقدا قالسين! كندە سانكى اۋلو توزو سېلىمىشىدى! اسن يىل، ياغان قارى كولە يە چئويرمىش، گىجە يىتتىشىنچە دە ھاوا، اينانيلمەز درجە دە سويوموشدو. شاختا، انسانلارى قورولان كورسولردە گىزلەتمىشىدى. گۈيە باخىنجا آنجاق قار گۈرونوردو. آيدان، اولدوزلاردان ايسە بير ايز گۈرسە- نمىردى. بو ھاى- ھايدا «چىچىك» خانىمىن دوغوم سانجىسى باشلادى. چىچە- يىن عۇمور يولداشى صفر، آل- آياغا دوشدو. اوشاقلارى آغلاماغا باشلادىلار. صفر، قونشونون قاپىسىنا گىندرك، مسئلەنى اونلارا آنلاتدى؛ قونشوانىن خانىمى دئدى:

^۱ دوندوران آى: قىشىن ايكىنجى آيى، بھمن آيى

^۲ يولاق: كوچە

- اوشاقلاری گتیر بیزیمکی لرین یانیندا قالسینلار؛ من گندرم چیچه یین یانینا؛
سن ده مشه قربان ایله گئدین ماما گتیرین. آنجاق یوبانمایین! سیز گلینجه، منده
آلیمدن گله نی ائده رم.

مشه قربان ایله صفر، قالین پالتارلارینی گئیینیب، یون بۇر کلرینی باشلارینا
قویوب، شال ایله ده اوزلرینی توتونجا، یولا دوشدولر؛ احتیاطلانیب، ایکی
فانیس گۆتوردولر کی یئل بیرینی سۇندورسه ده، یوللاریندان قالماسینلار.
گتتدیکلری یولو، خانیم خیلاغی ایله قایداندا چوخ چتینلیه دوشمه سینلر
دئی، گۆتوردو کلری کوره ک ایله آلاي- قولای^۳ آچیردیلار.
شانس سیزلیقدان، بۇیوک کندین تک بیر ماماسی وار، اودا کندین او باشیندا
یاشایردی!

اونلار یولا دوشونجه چیچک گیلین قونشوسو، فاطمه خانیم، تئز اودون
پینجین^۴ اوستونه بیر قابلاما سو قویدو؛ بیر- ایکی قالب صابین ایله نچه تمیز
دسمال حاضیرلاییب چیچه یی کورسونون دؤوره سینده گزدرمه یه باشلادی.
یازیق آرواد سانجی چکیر، آغریسی دا گئت- گئده چوخالیردی.

صفر ایله مشه قربان گوندوز چاغی، هاوانین خوش واختیندا، اون-اون بئش
دقیقه یه گتتدیکلری یولو، ساعات یاریمدا گتتدیلر. بیغ- ساققاللاری بوز

^۳ آلاي- قولای: آزاجیق، بیر آز

^۴ پینج: بخاری

باغلايىب، قاشلارنى قار اۋرتموشدو؛ آللى ايله اوزلىرى كئىمىش، آرتىق يون جورايىن ايچىندە اولان آياقلارى دا، سانجى چكىردى. كولهين يىلى، فانىسلارنى بىرىنى سۇندورموشدو. سونوندا مامانىن ائوينە چاتدىلار. قاپىنى دۇنە-دۇنە دۇيۇب، داياندىلار؛ خىلكەن سونرا قاپى دالىندان بىر سس گلدى:

- كىمسن بو گنجەن چاغى؟!

- بىزىك مشە رحىم! آچ قاپىنى!

مشە رحىم تاختا قاپىنىن قىيلىنىن سورمەسىنى تىققىلدايدى^۵ قاپىنى آچدى:

- سالام عليكوم مشە رحىم!

- عليكوم السالام. آى كىشى نە اولوب؟

- آى مشە رحىم اوزوم آياغىنا! چىچەين سانجىسى باشلايىب. چارەسىز قالىب

^۵ اُسكى لردە تاختا قاپىلارنى اۋزل قىيىل لارى اولاردى؛ اولارنى بىر سىراسى چوخ سادە ايدى؛ باشقالارى، اۋزلىكلە دە حىط قاپىلارنىنكى بىر آز بوروشوق دوزە-لدىلەردى. بوروشوقلارنى، كلیددان آدىندا ثابت بىر تىكەسى، اونون ايچىندە ساغ-سولا گىت-گل ائدن، دىش-دىش بىر آبرى تىكەسى وارايدى. كلیددانىن ايچىندە گۇرسنمەيەن، اوست-آشاغى يا گىتمەك دە بوشلۇغو اولان، دىلچىك(زبانە) آدىندا خىردا بىر قىيىلى آچىب باغلاماغا، دىش-دىش اولان سورمەنى بىر زاماندا، آشاغى-يوخارى ائدەرك، ساغ-سولا چكىردىلر. بللى دىر؛ دىلچىك بىر دىشدەن آزاد اولوب، او بىرى دىشە دوشونجە، قىيىل آچىلىب، باغلاناردى.

قاپینا گلمیشیک؛ آرواد آلدن گنده قورخورام. آمانین بیر گونودور؛ دوزدور
هاوا یامان خاراب دیر؛ آنجاق گؤیده آلاسه یئرده ده اومودوم فضا خالایا دیر؛ نه
اولور بوش قایتارما بیزی!

صفر، اوزونو ساخلایا بیلمه ییب آغلاماغا باشلادی. گؤزیاشلاری آخمادان
گؤزلرینده دونوردو. مشه رحیم اونا توختاقلیق وئریب اونلاری ایچهری آلدی.
- اولسون صفر کیشی! آلاسه کریم دیر؛ ایچهری گلین؛ آل-آیاغینیزی
قیزیشدیرین؛ من ده فضا یه دئیم حاضیرلاشسین؛ گئدک.

اونلار ایچهری کئچدیلر. فضا خالا مسئله نی باشا دوشونجه،
حاضیرلاشماغا باشلادی. صفر ایله مشه قربانین آلرینین کئی بیر آز آچیلینجا،
سؤن فانیسی یئنی دن آلیشدیردی. فانیسلارین نفتینی دولدوردولار. مشه
رحیم ده بیر باشقا فانیس بیر ده بیر کوره ک گؤتوردو؛ یوبانمادان یولا
دوشدولر. قار آیاقلارینین ایزینی ایتیرمیشدی؛ مشه قربان ایله صفر، اؤنده
گئدیردی؛ آرخادان دا فضا خالا ایله مشه رحیم آرا وئرمه دن، چتین لیکله
یئریبیردی. گلن لر یوللاری آراجیق تمیزله دیکلرینه باخاراق، یاریم ساعاتا
صفر گیلین قاپیسینا چاتدی. چیچه یین اوزوجو ناله لری ائوه بئش-اون متر

^۶ توختاقلیق: تسلی، دلداری

قالاندان ائشىدىلىردى. فۇزە خالا، كىشىلردن قونشۇ ئوۋە گۇزىلە-
مەلرىنى اىستەدى؛ اۋزو ايسە تەسىك صفرگىلىن ئوۋىنە گۇتتى. يىتتىش-
يىتتىشمز، چادراسىنى بىر كىنارا آتېب، ايشىنىن باشىنا كىچىدى؛ اۋتەرى^۷
چىچەين دورومونا باخىب باشىنى تولادى؛ فاطمە خانىم، گۇزونو فۇزەيە
زىللەمىشىدى؛ بو ھالى گۇرونجە سوروشدو:

- نە اولوب آى فۇزە باجى؟!

- گۇرونور دوغوم واختى يوبانىب، اوشاق ترسە گلېر؛ آلالە چىچەين دادىنا
چاتسىن!

فۇزە خانىم، آلىندىن گلن قدر چالىشىدى؛ سونوندا اوشاغى دوغورماغى
باشاردى؛ آنجا نە يازىق، چىچەين يارالارىندىن بىر او قدر قان گۇتتىكى
آستا- آستا نالەلرى ياواشلاماغا، اوزونون رىنگى ايسە سارالماغا باشلادى.
سونوندا دا اۋلوم ايلە باش اندەيىلمەيىب، سحرە ياخىن، ساعات دۇرددە
دونياسىنى دىيشدى. او يازىق، بىر كرە اولسون بئە دوغدوغو اوغلونون اوزونو
گۇرمەدن دونيايا گۇز يومدو!

واى خېرى صفرە چاتىنجا، كىشى باشىنى ديوارلارا چالاراق چوخ يانىق-
لى آغلاماغا باشلادى؛ بىر طرفدن صفر، باشقا طرفدن اوشاقلارى حزين-

^۷ اۋتەرى: اوزدن كىچىدى، سىرسى

حزىن آغلاشیر، كىشى لىر صفىرى، خانىملار ايسه اوشاقلارنىنى آراملاشديرماغا چالیشدىلار.

سحر آچىلىنجا، چىچە يىن اؤلوم خبرى كىندە يايلىدى. ھامى اونلارنى ئوينە توپلاشدىلار؛ قار، آرتىق كىمىش، گونىش سولغون باخىشى كىندە ايشىق ساجىردى؛ گۆزلر، قاردا قاماشىر، كىندىلىر آغلاشىردىلار؛ نىچە نفر، بىل، كولونگله كورەك گۆتوروب مزارلىغا كىتىدىلر؛ كورەك ايله قارلارى بىر طرفە ئىرىب، چىتىن لىكلە بىر مزار قازدىلار؛ كىند اھلى كدر اىچىندە چىچە يىن جىنازەسىنى تورپاغا تاپشىردىلار. يازىق قادىنىن جىنازە تۆرەنى قورتولوب- قورتولماز آروادلار آراسىندا دئدى- قودو^۸ باشلاندى:

- باجى گۆردون نە اولدو؟ او اوغلانىن قىدى نە نىس اىمىش!

- ھى باجى گلر- گلەز گول كىمى جىوان^۹ اژەنىن باشىنى يئدى!

- يازىق آرواد! اوشاقلارى يىتىم قالدى!

- تانرى ائلە اوشاقلاردان كىمسە يە وئرمەسىن! واللە سونسوزلوق ائلە اوشاغىن اولماسىندان ياخشى دىر!

- ھلە بىر دۆزون، گۆرون سونرالار، عائىلەسىنىن باشىنا نە اوغورسوزلوقلار

^۸ دئدى- قودو: غىبىت، شايە

^۹ جىوان اژەن: جىوان گلەن، آل-اياقلى جىوان قىز

گتيرەجك!

- توبە اُستغفرالله! او اوشاقدان اوزاق دورماق گرەكير. نحسى بيزلرە
بولاشماسين!^{۱۰}

... -

كىمسە اۋتن گئجە كى ھاوانين آغير دوروموندان، دوغومون يوبانديغيندان،
اوشاغين ترسە دۈنمەسيندن، نە بيليم مامانين ائوينين اوزاق اولماسيندان كلمە
دانىشميردى؛ هر شئى اوشاغين قديمين شوملوغونا قايتاريليردى؛ او گوندن
يازىق اوشاغين آلينا بدقدمليك دامغاسى^{۱۱} وورولدو؛ ائله او نەدئله دە آتاسى
آدينى خيرالله قويدو؛ او بئله دوشونوردو كى بو آدى قويماقلا اونون قديمين
نحسلى كئچيب، خئير اولسون انشاالله! آنجاق بونون دا بير فايداسى اولمادى.
اوشاق، اۋز عائىلەسى دە ايچەريدە اولماقلا، كند اهلينين آغير باخيشلارى
آلتيندا آستا- آستا بۈيويوردو. عائىلەلر، اوشاقلارنى خيرالله ايله گۈرندە، تتر
اوشاقلارينين آليندن ياپيشيب، اوندان آيراراق، ائله اورادا اوشاقلارينا
ساواشيردىلار:

- سە تاپشيرماميشامى بو نحس اوشاقلا اويناماق حاققين يوخدور؟!

^{۱۰} بولانماق، بولاشماق: آلودە اولماق

^{۱۱} دامغا: مەر، نشان، علامت

ايسته ييرسن اونون نحس لىيى يىزى ده بولاشدىرسين؟!

بو سۆزلر، بىر او قدر اوشاقلارين قولاغينا اوخونموشدو كى، بىر آز بۇيوك اوشاقلار يازىق خىراللە-ى لاغاڧلۇيور، اورە يىنى آجىدىردىلار. خىراللە، گون اولموردو بىر بوجاغا سىخىلىب، آغلاماسين. سىككىز ياشلارينا گىلىب چاتىنجا، ياواش - ياواش نەدن اونونلا بىللە داورانىلماغى باشا دوشوردو؛ ائودە، عائىلە آراسى دا بىللە، اونا باخىشلار فرقىلى ايدى؛ خىراللە گىت-گىندە تنها بىر اوشاق حالينا گلەمىشىدى؛ نە دىنير، نە دانىشىر نە دە توپلومدا دايانا بىلىردى.

سىككىز ايل چىچە يىن اۋلوموندن اۋتوردو. صفر، بۇيوك اوغلو عىگرى ائولندىرمەك قارارينا گلدى. عىگر، قونشولارين بىرىنىن قىزىنى سۇيىب، آتاسى ائلچى لىيە گىتمىشىدى؛ بوتون دانىشىقلار اولوب، ايكى طرف دە راضىلاشمىشىدىلار. تىكجە بىر مەسئەلە وار ايدى؛ قىزىن آتاسى توى تۇرەنىندە، خىراللە-ين اولماماسىنى شرط ائتمىشىدى؛ اونون دوشوندويونە گۆرە، خىراللە-ين تۇرەندە اولماسى او توي اوغورسورلوق^{۱۳} گىتەرە بىلەردى؛ صفرين آزاجىق خىراللاها اورە يى يانسا دا، كۆنلوندە قىزىن آتاسى ايله راضى ايدى.

^{۱۲} لاغ ائتمەك: مسخرە ائتمەك، اُله سالماق

^{۱۳} اوغورسوزلوق: نحسلىك، شوملوق

خيرالله-ين بير دايىسى كىندىن ياخىن ليغىنداكى داغدا، بير كۈي ائوينده^{۱۴} ياشايدى. چىچىك اۋلن گوندن اونلار يىن بير او قدر صفر گيل ايله گىت-گل لرى يوخايدى. كىندىن بوتون اهلينين عكسىنه خيرالله-ى بلكه ده تىك سئون انسان، ائله هَمَن دايىسى ايدى. او آيدىن بير انسان ايدى؛ اونون دوشونجه سىنه گۈره چىچەين اۋلومو حاقد، بير كۈرپەين نه سوچو^{۱۵} لولايلىردىكى؟ ايش سىز واختىنى كىتاب اوخوماق ايله ايلگى له نىر، كىندىلى لردن ده اوزاقد، ياشاماق ترجىحى ايدى. خيرالله، يايلا دايى سىنين يانينا گىندر، تىكجه اورادا عزيزله نردى. مەكتەپ اولماسايدى هىچ اورادان قايتماق اىستە مەزدى؛ صفر يىلىردى كى خيرالله-ين دايىسى توي گلەسى دئىل. سونوندا بو قارار گىلدى كى توي گونونون آخشامى، خيرالله-ى دايى سىنين يانينا آپارىب، اوندان اوشاغى نىچە گون ساخلا ماسىنى اىستە سىن! ائله ده ائىدى. خيرالله، توي حاضىرلىق لارى گۈرۈلن گونلر، دانىشيق لاردان، داورانىش-لاردان ھەر شىئى باشا دوشموشدو. اوندان قارداش يىن تويونو گۈرمەك ھوسى وار ايدى؛ ھەمدە چوخ، آنچاق نه قدر يالوار دىسا دا بير فايدا ائتمەدى. آتاسى-گىل اونو اويدورماغا^{۱۶} چالىش يردىلار؛ آمما آرتىق او ھەر شىئى باشا دوشوب،

^{۱۴} كۈي ائوى: كىلە

^{۱۵} سوچ: گناه

^{۱۶} داورانىش: رفتار

^{۱۷} اويدورماق: آلداتماق، جەل ائتمەك

بیلردی؛ سونوندا اونون تویدا اولماغینی قبول ائتمه یه جک لرینی بلیب، سسینی کسپ، کدرینی ایچه ری سالدی.

گولن آیین^{۱۸} سونلارینا توی قرار ی قویولموشدو. صفر، توی آخشامی خیرالله-ی اؤزو ایله دایی سینین یانینا، داغداکی کؤی ائوینه آپاریب اونا تاپشیردی. خیرالله، دانیشیق لاردان، صاباح چاغیریلانلار آتاسی گیلده ناهارا قوناق اولدوقلارینی، سونرا دا آخشامادک چال-چاغیر اولاجاغینی اؤیره-ندی. گئجه نی دایی سی ایله بیر آز دردله شیب، آغلاماغا باشلادی؛ اونون دا تویدا اولاجاغی اوره ییندن کئچدییینی وورغولادی؛ قارداشینی سئودیییندن، اونا بیر توی هدیه سی وئرمک نیسگیلی اوره یینده قالدیغیندان دانیشدی؛ دایی-سی اونون اوره یینی آله آلماغا چالیشدی؛ بیر آز دوشونوب، اونا بئله دانیشدی: - هئچ عیبی یوخدور؛ اوزولمه یینه گره ک یوخ؛ سنه بیر یول گؤستره رم کی قارداشینا کیمسه نین وئره بیلمه دییی هدیه نی، یوللایاسان؛ همده هئچ اؤزون تويا گئتمه دن!

- اولای بیلرمی ائله شئی دایی جان؟!

- بس نه دن اولماسین؟ دایین سنه یالان دئمز کی.

- آخی نئجه اولای بیلر؟!

^{۱۸} گولن آي: اردیبهشت

- داريخما دئيه جەيم؛ بيزيم ائوين يانيندان كئچن چايى گۇرموسنىمى؟!

- ھن، گۇرموشم.

- ياخشى؛ او چاي، ھەم سىزىن ائوين يانيندان كئچن چاي دىر. آتان دئىردى

توى، ائوينىزدە قوناقلارىن ناھار يئمەيى ايلە باشلاياچاق.

- باشا دوشمورم.

- تەسمە اوغول! صاباح داغىن گۈزل گوللىرىدىن باجاردىقچا درىپ، چايا

تۈكەرسن؛ اونلارنى بىر چوخو سىزىن قاپىنىن يانيندان كئچەجك؛ او گوللردە

سنىن قارداشىنا يوللايدىغىن ھەدىە اولاجاق!

خيرالله-ين جولمە^{۱۹} گۈزلى ايشىقلاندى؛ سانكى بئەلىكلە اونون دا

قارداشىنىن تويوندا پايى اولاجاغىنا ايناندى. صاباح يوخويا قالماسىن دئە تئز

يئرەنە اوزاندى. آنچاق صاباحىن خيالى باشىندىن چىخمىر، يئرەندە ساغىنا،

سولونا دۇنوردو. ھەردن پەنجەردەن ايچەرىيە باخاراق، اوزونە گۈلن آي ايلە دە

دانىشىردى. سونوندا درىن بىر يوخويا دالدى. او گئجە يوخودا آنچاق توى

تۈرەنى گۇردو.

خيرالله سحر چاغى، خوروزلار بانلاياندا يوخودان دوردو. سحر يئمەيىنى

تەسەيك يئىپ، چايىنى ايچىپ، ساعات سەككىزدە چايىن قىراغىنا قاچدى؛

^{۱۹} جولمە گۈز: خىردا گۈز

گونلر اۋنجه ياغان ياغىشلاردان داغلار يىن سىنەسىندە، گوللر خالچا كىمى سىرلىمىشىدى؛ سانكى طبعىي دۇشلىرى گوللۇ لىفچىكلىر تاخمىشىدى. لالەلر دىزە قدر اوجالمىشىدى؛ بىئۇشەلر سحر سازاغى ايله دانس ائىدىردى؛ جنت قوخوسو انسانىن بىنىنى كىنلندىرىدى. خىرالله دايانمادان ايشىنى باشلادى. اۋزو ايله بىللە دوشونوردو:

– (بو اوزاق يولدان، گوللرىن بىزىم ائوين اۋنودن 'اۋتمەسىنى' اۋستەسم، چوخ چالشمالى يام. قوجاق- قوجاق گول- چىچىك درىب چايا تۈكمەلىم؛ چاين قىراغىندا، اىچىندە اولان داشلاردا، بوداقلاردا اىلىشىپ قالانلار اولاجاق؛ اونون اوچون دە يوبانماق اولماز. تەسمك گرە كىر!)

او، دايانمادان چالشمىدى؛ ألوان گوللردن باجاردىقچا توپلايىپ چاين قىراغىنا يىغدى؛ ساعات اون بىردە ايسە هامىسىنى چايا تۈكدو. گوللر چاين اىچىندە توى هاواسى ايله اوينايلاق اوزور، خىرالله ايسە سۋىنەرك بىر توى اونلار اوزدو كچە چاي اوزونو قاچىردى. سونوندا نىفسدن دوشوب، داياندى.

قوناقلار، بىر- بىرگىلدىلر؛ صفر ايله بى، قاپى آغزىندا قوناقلارى

^{۲۰} اۋن: قاباق، جلو

^{۲۱} اۋتمك: سووشماق، رد اولماق

قارشىلايىردىلار. اوشاقلار آلوان پالتارلار گىمىشىدىلر. گلىنى دە آتىن اوستونده گتىردىلر. عسگر، حاضىرلادىغى اوچ آلمانى گلىنن آتىن طرف آتدى. قىز طرفى دە ايچەرى كىچىدىلر؛ ناھار سوفرىسى آچىلدى؛ ھامى سوفرىنىن دۋورە-سىندە اوتوردولار؛ يىمىكلىر چىكىلىپ سوفرىە قويولدى؛ قوناقلار يىمەيە باشلادىلار. آنجاق اوشاقلارنىن چوخو سوفرىە باشىندا اوتورمايىپ، قاپى قاباغىندا اويناماقلارنىدايدىلار. اونلارنى بىرى چايىن اوزونده اوزەن گۈزل گۈللىرى گۈروب، يولداشلارنى گۈستەردى. چايدا ھەر جورە، ھەر بويادان گۈل وار ايدى. سانكى گۈى قورشاغى^{۲۲} چايدا ائىمىشىدى! اوشاقلاردان بعضىسى گۈللىرىن بىر چوخونو ايندىيەدك گۈرمەمىشىدىلر. قاچاق چايىن قىراغىنا توپلاشىپ، گۈللىرى توتماغا چالىشىدىلار؛ بو آرادا اونلارنى بىر نىچەسىنىن آياغى زويوب چايدا دوشدولر؛ ھاي قويدو؛ قوناقلار ناھارى ياريدا قويوب، ائىشىە تۈكۈلدولر. نە قدر چالىشىسالار دا، كۈرپەلردن ايكىسىنى قورتارا بىلمەدىلر. تاسفە اونلار چايىن درىن لىيىندە بوغولوب، جانلارنى ايتىردىلر. توى مجلسى ياسا دۋندو. كىشىلر اوشاقلارنى چايىن قىراغىنا يىغىشمالارنىن نەدنىنى اۋىرەنىچە، گۈل-لرىن سويلا تۈكۈلنى يىرىنى آراماق اوچون چاي اوزونو يوخارى يا گىتمىك قىراغىنا گىلدىلر. آنجاق ھەرەسى آلەندە بىر شى گۈتورموشدولر؛ بىرى دىەنك، باشقاسى بىل، حتى توفىنگ گۈتورەن دە اولدو! بىر گۈزلى چايدان آخان

^{۲۲} گۈى قورشاغى: رىگىن كمان، قوس قىز

گوللرده، يېرى دە يولدايدى. گىت - گىتدە اولوب - كىچىنلرى دوشونوب،
دانىشاراق، غىصبلىرى آرتىر، توللارى چوخالىردى. يول اوزونو، يوخارى يا
قالخاراق هرەسى اۆز باخىشىنى دئىردى:

- آى بالام گوللرىن آياغى يوخدوركى يئىيب اۆزلىرىنى سويلا آتالار. البته
كى بو قدر گولو يېرى سويلا تۆكۈلدور.

- آخى كىم تۆكەيلىر؟!

- كىم تۆكەجىك، صفىرىن او شرفسىز قاينىندان باشقا، كىم داغدا ياشاير؟!

- نەدن تۆكسۈن آخى؟!

- نەدن تۆكەجىك؟، گۆرۈرسۈنۈز، باجىسى اوغلونون تويونا گلەيىب، آرانى
قاتماق اوچون.

- آغلار! بىلدىمىز صفىرىن او بدقدم اوغلو خىراللا دا دايسى سىنىن يانندايمىش،
اونون بو مسئله ايله ايلگىسى اولماسا، باخ توپورون منىم اوزومە! ...

...

كىشىلر سونوندا كۆي ائوينىن قارشىسىنا چاتدىلار. خىراللا ايله دايسى
ناھارلارنى يئىب، چايلارنىن اىچىردىلر؛ بىردن قاپى كسىتنى سىز دۇيولدو.
اىچەرىدە كىلر دىكسىندىلر. خىراللا - ين دايسى دوروب قاپىنى آچدى.

كندىن بوتون كىشىلرىنى قاپى نىن قاباغىندا گۆردۈ. بىر آن ھۇيۇخىدۇ.^{۲۳} اللرىنى بىرىنى قاپىنىن بو تايىنا، بىرىنى دە اوتايىنا قويوب سوروشىدۇ:

– مسئلە نەدىر بى لر؟ قاپىنى نەدن سىندىر بىرسىنىز؟!

بو آرادا خىراللە دا گىلىب دايى سىنىن ساغ قولتوغونون آراسىندان انشىيە باخماق ايستەيندە، دايى سى اونو گۆرى قايتاردى.

– او گول لرى سىز «چايا آخىتمىشىدىز»؟!

خىراللە ايچەرىدىن قىشقىردى:

– ھن! من آخىتمىشىدىم؛ قارداشىمىن تويوندا منىم دە پايىم اولسون ايستەدىم.

دايى سى قايدىب اونا آچىقلاناراق دئدى:

– خىراللە سىن سوس!^{۲۴} دانىشما! سانكى دوست يانا گلەھىب لىر آغلار.

صفر جاماعات آراسىندان ياخىنا گلدى:

– آى باشىنا كول آلەنسىن! او نە ايش ايدى گۆرموسىن؟

خىراللە – يىن دايى سى يئە سۆزون آراسىنا گىردى:

– من دئىمىشىدىم او گول لرى سويىا تۆكسون؛ كىشى!، ھىچ اوتانمادىن سىككىر

^{۲۳} ھويۇخماق: مات قالماق، شاشماق

^{۲۴} سوسماق: سىس سىز اولماق، ساكت اولماق (سوس: دىنمە، دانىشما)

ياشىندا اوشاغى، قارداش تويونو گۆرمەك حسرتىندە قويدون؟! ايندى دئىيىن
گۆرەك آخى نە اولوب؟!

- داھا نە اولاجاق؟ او گوللر قاپىمىزىن اۋنوندن كئىچەرك اوشاقلاردان
ايكىسى چايا دوشوب بوغولوب.

- تانرى بابالارىنا رحمت ائله سين. ياخشى بونون خىراللاھ ايله نە ايلگى سى وار؟!

كند اھلى چاخناشماغا^{۲۵} باشلايدىلار. داھا دا عصبى لشمىش كندلى لرىن
بويونلارنىن دامارى آرتىق شىشىردى. يازىق خىراللاھ ايسە واى خبرىنى
ائشيدن كىمى تىر- تىر ائسمە يە باشلادى. جانينا اوشوتمە اوتوردو. داھا صفر
دانىشمادان، باشقالارى خىراللاھ-ين داىى سى ايله دئىشمە يە باشلايدىلار:

- كىشى نئجە كى نە ايلگى سى وار؟ بو گئدە گوللرى چايا تۆكمە سەيدى،
اوشاقلار چايا دوشوب بوغولمازدىلاركى.

- او نە سۆزدور مشە بۇيوك؟! سىز اوشاقلارنىزدان موغايات اولماميسىنيز، بو
سككىز ياشىندا اوشاق ئئىلە سين؟!

- بس بو شوم اوشاغىن دوغولدوغو گون، باجىنىن اۋلومونە سبب اولماسىنا نە
دئىيرسن؟ بو اوشاغىن ائلە گۆزونو آچان ساعاتدان آياغى نحس دىر؛ ھامى
كنددە بونو بىلىر.

^{۲۵} چاخناشماق: ھىجانلانماق

- ھاجان آل چكەجك سىز بو خورافەلردن؟! سىنلەيم مشە محمد! بىلدىر،
 طۇولەندە اون ايكي حيوانين مۇردار اولدو؛ سىزدە كى خىراللە يوخدور!، ھانسى
 اوغلونون قىمىنين شوملوغوندىن ايدى او مسئلە؟! يا سن مشە جبرئىل دۇرد ايل
 اۇنجه ايگيت اوشاغين گۇزونون اۇنوندى سىلجىم^{۲۶} اۆلۈب اۆلدو؛ اونو كىمين
 شوملوغونا باغلادىن؟! كابلاى حسين! سن كى بو كىندىن آغ ساققالى سان بارى
 سن بونلارا بير شى دى؛ اولمايا اون گون بوندىن قاباق كى سىلى دە بو يازىق
 اوشاغين قىمىنە يازاقسىنىز؟ بوراخىن جانىم! حىيات دولودور اولايلا. بو
 دوغانين^{۲۷} خاصىتى دىر؛ بير اۆلدىن شىلىك وئىر؛ باشقا اۆلدىن دە آجى؛ كىمسەن
 دە قىمىنە داخلى يوخدور.

آنچاق جاماعات سانكى اونون سۆزلىرىنى ائىتىمىردىلر، خورافەلر
 گۆزلىرىنى كور، غضب ايسە قولاقلىرىنى كار ائتمىشىدى. او دانىشدىقچا كىند
 اهلينين اوزو پۇرتور^{۲۸}، دىشلىرى قىسىلير^{۲۹}، اۆلرىندە گىتىردىكلرى بىل-
 كولونگون دستەسىنى سىخاراق، اوووشدوروردولا^{۳۰}؛ بىردىن جاماعاتىن

^{۲۶} سىلجىم: سىنە خستەلىيى، ذات الرية

^{۲۷} دوغا: طبيعت

^{۲۸} پۇرتىمك: بورادا غضبىدىن قان كۆلەيە قالخىپ، اوزون قىزاماغىنا دىيىلير

^{۲۹} قىسىلماق: سىخماق (دىشلىرى قىسماق: غضبىدىن دىشلىرى بىرى- بىرىنە سىخماق)

^{۳۰} اوووشدورماق: سورتىمك (بورادا دىنەنەيىن دستەسىدىن پاپىشىپ اۆلى ساغا-
 سولا بورماق)

ایچیندن بوغولان اوشاقلارین بیرینین آتاسی قیشقیردی:

- چکین او شرفسیزی ائشییه! بیزیم اوشاقلاریمیزین هله گۆوده سی^{۳۱}
سویومایب، بویزه ناغیل دئیر. بیر بئله آغ ساققالین ایچینده اوتانمادان یئکه-
یئکه دانیشیر!...

کیشینین سونونجو سۆزجوکلری آغیزیندان چیخار- چیخماز جاماعات
یوگوروب، خیرالله-ین دایی سینی یاخالایب، ائشییه چکدیلر؛ اونو شدتله
دؤیمه یه باشلادیلار. دیه نه کئر، بئل لر وار گوج ایله یازیق کیشینین
گۆوده سینیه ائندیریلیر، قابیرقالارینین بیره-بیره سینماسینین شاققالتی سی
ائشیدیلیردی. بو آرادا خیرالله، چوخ یانقلی آغلایب، اؤزونو دایی سنین
اوستونه آتاراق چیغیریردی:

- مروت سیزلر! نه اولور دایی می وورمایین؛ اؤلدوره جک سیز اونو! گول لری من
چایا آختیمیشدیم؛ اوندا بیر سوچ یوخ.

آنجا ق جاماعات هر دفعه اونون قولوندا یایشیب، آرخایا تونله ییردیلر.
خیرالله ایسه آل چکمیردی. یئنه دوروب قایدیردی. یازیق دایی سی ائله ایلک
ووروشلارین اثرینده دونیاسینی دیش میشدی، آما جاماعاتین حیرصی
سویوموردو؛ قوللاری یورولونجا ووردولار. بو طرف دن خیرالله-ی اوچونجو

^{۳۱} گۆوده: بدن، تن

كز دايى سىنين اوستوندىن آلىب آرخايا آتاند، اونون دا باشى بير داشا دىيب، پارچالانمىشىدى؛ ياراسىندان يامان قان گئدىردى. بيرى سسلندى:

- داها بس دىر؛ كىشى اۋلوب اۋزونوزو يورماين.

دۇن لر يورولوب سس سىزلەشىنجه، كند اھلى خىراللە-ين سىزىلتى سىنى ائشىدەرك آرخايا دۇندولر؛ اوشاغىن باشىندان بير او قدر قان گئتمىشىدى كى اوفوقدە قويلانان گونش كىمى اوزو ساپ-سارى سارالمىشىدى. صفر اوشاغىن سىزىلتى لارىنى ائشىدىنجه اونا سارى قاچدى؛ يترە دۇشەنىب باشىنى دىزىنىن اوستونە آلدى؛ جىيىندىن بىردىسمال چىخاردىب يارائىن اوستونە باسدى؛ گۈزلىرىنى ياشى اختيارسىز آخماغا باشلادى:

- قورخما اوغلوم دوزەلەجكسن؛ ھرشى ياخشى اولاجاق؛ بير آز داواملاش!

گۈز ياشلارى، دانىشماغا آمان وئىمىردى. كند اھلى آتا- بالانى اوزوك كىمى اورتالارىنا آلمىشىدىلار. خىراللە، سون نفسلىرىنى چكدىيى بلى ايدى؛ يازىق اوشاق سسى تىترەيىب، ايچىنى چكەرك دانىشماق ايستەيىردى؛ صفر ايسە- دانىشما شانس سىز اوغلوم دانىشماق سىنە ياخشى دئىل؛ - دئىردى.

- آتا قوى دانىشىم دا! سون سۇزلىرىمى بارى ائشيت آتا... آتا... گئدىرم آنامى گۈرەم ائى! اوزمە اۋزونو! سىن آلالە آغلاما آتا... سىنە اوغورسوزلوق

گتیر میشدیم سه، منی باغیشلا آ...ت...

کیمسه سیز خیرالله سؤزونو قورتارا بيلمه دن، بیر یوللوق گؤزونو حیاتا یومدو. صفرین اوزوجو ناله لری، بالاسی قوجاغیندا جان وئرینجه داها دا اوجالدی، اوجا سس ایله اوخشیایب، سایاقلاماغا باشلادی:

- گت کیمسه سیز اوغلوم گت؛ ییزده سنی سئومک چیخاری اولمادی اوغول گت؛ گت آنانین گؤزونو یولدا قویما! من کول باشا باخما؛ او سنی سئوهر گت!

چیچک! آی چیچک! دور آياغا قوناغین وار. گؤر کیم لر گلیر! عزیزلرین گلیر ائی عزیزلرین! خیرالله! بالا سن هئچ یاشامادین کی؛ سنی ده، ائله آنادان اولان گوندن ییز اؤلدوردوک. آی وای بالام لای لای... شانس سیز بالام لای لای...

صفر او گوندن روح خسته لییی توتوب، عؤمرونون سونونا قدر ساغالما دی؛ عسگر سئودی قیز ایله ائولنمک دن واز کئچدی. صفرین عائله - سی بیر داها اوره ک دن گوله بيلمه دیلر؛ او کندين أهلی ایسه بیر توو بیرى - بیرینین اوزونه دیک باخا بيلمیر دیلر...

منه حسن خاللى حسايى گئتمه!...

باشلىقدا يازدىغىم مثل، سانىرام خوى ماحالىندا چوخ يايقىن بىر مثل دىر. خويلولار، بو مثللى گوندەلىك دانىشىقلارنىدا ايشلەتسەلر دە، نە يترده ايشلەندىيىنى بىلسەلر دە، بلکہ دە بىر چوخو بو مثلىن ھارادان گلدیيىنى، اونون حکايەسىنى بىلمەيىرلر.

اىشيتىدىمە گۆرە حکايەنىن قهرمانى، «حسن خاللى» كئچن يوز ايل لىيىن سونلارنىدا، بو يوز ايل لىيىن ايلك لرىندە، خوى شەرىندە ياشايان حقيقى بىر شەخس ايمىش. شەرىن گىرىشىندە كروانسراسى اولوب، توپلان^۱ آلىش - وئرىش ائدەرمىش. ميوە، بوغدا، آرپا، لپە، نخود، ... بوكىمى شىلرى باغچىلاردان، اكينچىلردن آلىب، شەرىن توكانچىلارنى ساتارمىش؛ آنجاق اونون آلىش - وئرىش حساب - كىتابىندا بىر اۋزونه مخصوصلوق^۲ دا وارايمىش؛ اونون حساب - كىتابى نئجە اولدوغو بارەدە اىشتمەلى بىر ناغىل سؤيلەنر:

^۱ توپلان: عمدە

^۲ اۋزونه مخصوص: منحصر به فرد

کند باغچی لارینین بیرى، بیر گون اونون کروانسرائسینا گلیب، سلام-
علیکدن سونرا دئییر:

- حسن آغا بیر آز کیشمیش اوزوموم وار، کیلوسونو نئچه دن گؤتوره رسن؟
- نئچه کیلو اولار؟

- بلکه بیر تن قدر اولدو.

- یاخشی اوزوم اولسا کیلوسونو ایکی قیراندان گتیر منه؛ بیر ده گئت بازاردان
سوروش، من هامی دان یوخاری قیمته گؤتورورم هااا!

- عیبی یوخدور؛ صاباحدان گونده باشاردیغیم قدر گتیره رم.

- آل بو ایکی تومن بیعانه نی؛ سن ده آرخاین اول من ده.

دوغرودا دئییردی حسن خاللی؛ او وئردییی مزنده آزاجیق هامیدان
یوخاری ایدی.

باغچی بیر آی ایچینده نه قدر اوزومو وارایدی، حسن خاللی نین
کروانسرائسینا داشیییب، بیر زامان پول دا ایسته ینده، حسن آغادان بئله جواب
ائتیدیردی:

- نه تله سیرسن؟! قاچمادیق کی! سون دویشونو گتیره ن گون بیر یئرلی پولونو

وئره جەيم كى بىر شئە اوخشاسىن. بىر دردىنە ديسىن. ھىچ بىعانە وئره نەدە من سنى تانىيىردىم؟ من سەنە اعتبار ائلەدەم، سەندە مەنە اعتبار ائلە.

آنچاق نەجە دئەلەر، ايش مەرە باشىنا گىلب،^۴ اوزوملر قورتولوب حساب- كىتاب واختى اولونجا، حسن آغا بئلە حساب گئدىر:

- ياخشى كندلى قارداش! دوققوز يوز يىرمى كىلو اوزومون وار ايدى.

- حسن آغا من بىلن دوققوز يوز آللى كىلو گتىرمىشم آخى!

- آكىشى بو نە سۆزدور؟ يعنى من يالان دئىرم؟ بودور دفتەر يازمىشام؛ ساوادىن وارسا، گل اوخو؛ بلكە سەن يئرلىرىنى چىخمامىسان؟!

كندلى اوزومونون اوتوز كىلوسو اورادا پوزولدوغونو بىلەرەك، بلكە دە ساوادىن اولمادىغىنا، اۋز حافظەسىنە اينانمادىغىنا گۆرە حسن آغانىن حضرت أبوالفضل آندىنى اينانير.

- دوققوز يوز يىرمى دئە ايكى قىرانىن ائدەر يوز ھىشتاد دۇرد تومن. اون دۇرد تومىنى چىخساق، قالار يوز يىتمىش تومنى.

- حسن آغا سەن آللاه، اون دۇرد تومنى نەدن چىخىرسان؟!

^۴ ايش مەرە باشىنا چاتماق: ايش نھايەتە يىتتىش، حساب-كىتاب زامانى چاتماقدان كىنايە دىر

- رحمتلیک اوغلو او نه اوزوم ایدی منه گتیریدین؟ یادیندا اولسا دئیشدیم یاخشی اوزوم اولسا، ایکی قیرانا گۆتوره جه یم، گئت دعائت کی منه گتیردین، باشقاسینا آپارسایدین، یاری قیمته ده گۆتورمز دیلر، هله من آز چیخدیم.

- نه دئیرم سن دئیهن اولسون؛

- اون تومن وئردییم بیعانه نی ده چیخساق، قالار یوز آلتیمیش تومنی.

- آی حسن آغا، باشینا دولانیم؛ منه تکجه ایکی تومن بیعانه وئرمیسن!!!

- رحمتلیک اوغلو منی یالانچی یئرینه قویورسان؟ هر دؤنه گتیرمیسن یا اؤزونه یا دا یوللادیغین آداما پول وئرمیشم؛ باخ بودور دفتره ده یازمیشام.

- نه دئیرم من یلمیرم کی.

یازیق کندلی اؤزونون اونو تدوغونا اینانیر.

- یاخشی ایندی یوز آلتیمیش تومنی، کاغیز پول ایسته ییرسن یوخسا دمیر پول؟

- فرقی می وار؟

- کاغیز پول آز اولدوغونا گؤره، کاغیز پول وئرسم، تومنه بیر قیران دا اونا چیخاجاغام.

- هیممم... اولماسا دمیر پول وئر دااااا...

^۵ دمیر پول: خیردا پول

دئىشلەر گۆرە، حسن خاللى نىن بو گونلردن اۋترو ساخلا دىغى بىر توربا ان
كىچىك رقىملى خىردا پولو وارايمىش!

توربانى چىخاردىب ميزىن اوستونە تۆكوب سايمانغا باشلايىر. ...

- بىر عابباسى، ايكى عابباسى...

- آى حسن آغا يىلدىيىن كىمى يوللار اُمنىت سىز دىر؛ اولماسا تومەنە بىر قىرانىنى
چىخ، كاغىذ پول وئر.

...او گوندىن بو گونەدك حسن خاللى حسابى گىتمەك خوى ماحالىندا دىل لره
دوشموشدور. بىرى حساب-كىتابدا حيله-حوققا ايشلەتسە اونا دئەرلر:

- «منە حسن خاللى حسابى گىتمە»!

آى بلام اورادا دا قوناقلق وار؟!...

قدىم لردە كندلرين بىرىندە توى وارايمىش؛ يئرلى قوناقلاردان باشقا، قونشو كندلرين ھر بىرىندە، بىر نىچە نفر چاغىرىلمىش ايمىش؛ كندلرين بىرىندە چاغىرىلان قوناقلارين ايچىندە ايكى نفر يىم جىل^۱ آدام دا وارايمىش؛ اونلاردان كى نە سامانى دوشونرلر نە سامانلىغى!

الغرض، توى چوخ گۆزل، شاهانه كىچىر؛ ھر شئىدن بول-بول وارايمىش؛ اوخوماق؛ اويناماق؛ اۆزل ليكلە دە يىمك دىزدن ايمىش^۲. اوست سطرلردە سۆزونو آچدىغىم ايكى شخص ايسە بىر او قدر يىيرلر كى، بىرىن قارنى يىرتىلىپ اۆلور؛ باشقاسىن دا، قارىنى گبە^۴ خانىملار كىمى، ائلە شىشير كى دوز اوتورماقدا چتىن لىيە دوشور. گىجە يارىسى ساعات ايكى دە، ياخين

^۱ يىم جىل: چوخ يىنەن آدام

^۲ نە سامانى دوشونرلر نە سامانلىغى: بىر نفرە، احساندا، توى يا دا ياس قوناقلقلارىندا پولسوز يىمك يىنەن زامان، دئەرلر: يىمە يىندە دقت ائت! اندازەنى ساخلا! سامان اۆزونون اولماسا دا، سامانلىق اۆزونوندور! (چوخ يىسەن كىنفسىزلە يىرسن)

^۳ بىر شئى دىزدن اولماق: دانىشيق دىلىندە بىر شئىن بول اولماغىندان كىنايە دىر.

^۴ گبە: بويلو، حاملە

كندلردن گلن قوناقلار، توى يىيەسىندىن اجازە ئىستەيىرلەر؛ ھەرە اۋز ئىششەينە مېنىر؛ اۋلەنن لىشىنى قارنى اوستە ئىششەين اوستونە سالىرلار؛ يىيىم جىل دوستونو ايسە دە، اولاغىن اوستونە دوز اوتورايلمەدىيى اوچون، قارنىنا زور دوشمەسىن دئە آرخاسى اوستە پالانىن اوستونە سالىب، يولا دوشورلر. ھاوا چوخ گۈزل، گىجە طراوتلى ايمىش؛ يوموشاق اسن سىرىن يىل، يول گىدەنلرىن اوزلرىنى اوخشايرمىش؛ گۈي بولودسوز، دوپ- دورو، اولدوزلارى، بىر- بىر سايماق اولورموش. آي، اون دۇرد گىجەسىنى تاماملايىب، بوتوو اوز ايلە پار- پار پارىلدايرمىش. قارنى شىشىب، آرخاسى اوستە اوزالدىلان كىشى، چوخ يىمەين زوروندان ساياقلايرمىش؛ مىلياردلار اولدوز، بىر دە تاماملانمىش گۈزل آي، ھەر آن گۈزونون اۋنوندە ايمىش؛ بىر آن كىشىن گۈزو او بىزەنمىش بوتوو اوزە (آيا) ساتاشىر؛ بارماغى ايلە آيى گۈستەرە- رىك يولداشلارىندىن سوروشور:

- آي بالام اورادا دا قوناقلق وار؟!

يولداشلاردان بىرى شاشقىن لىقلا^۵ دئير:

- يوخ حاجى اورادا قوناقلق يوخدور؛ او آي دىر! كىشى! بس سن دويماميسان؟!!!

^۵ شاشقىن لىق: مات قالماق، تعجب

كىشى بارماغى ايله اۋلوسو قارنى اوستە ائششەيىن اوستونە سالىنان
يولداشنى گۈستەرەك دئير:
- آى بالام دويماق نەدير؟! خير دويمامىشام؛ دويان او رحمتلىك كىمى اولار...

اٲشك- اٲشك سؤزو!

□ آر-آرواد قىزلارنى كۆچۈردۈب، ايندى سىرا اوغلانلارنىدا ايدى. كند يىرىندە، بئله بىر دَب وار ايدى كى، اوغلانلار اوشاغى عسگرلىكدن گلر-گلْمَز ائولەندى. او حسابلا اونلار بىر ھلە بۇيوك اوغلانلار بىن ائولنمە زامانىندان دا دىمك اولار، اُن آزى دۇرد ايل اۋتموشدو. يوخسوللۇغون اوزو قارا اولسون! اونون ايندى يىرمى بىش ياشى وار ايدى. يىنى عسگرلىكىنى بىتىرمىش قارداشى ايسە، يىرمى بىر ياشىندا ايدى. او، قارداشىندان دا چوخ ائولنمە يە تلە سىردى. بىر دىفعا دىمىشدى:

— عمیم دئیر: «تئر ائوله‌نن ایله تئر آیریلان پشمان اولماز»!

گونلرین بیرینده أر-آرواد اوتوروب، یئنه دردله‌شیب، بو ایشی نئجه حله
سالماق باره‌ده دانیشیر دیلار؛ خانیم دئیردی:

– کیشی! بؤیوک اوغلانین ائولنمک واختی سووولوب؛ کیچیک اوغلانین دا دوز واختی دیر؛ نئیله یک؟

- نښله يه بيلړيک. چوخ باجاريقلی اولساق، آنجاق بيرینی بو ایل ائولندیره -
بيلړيک؛ او پيریسی أن آزى ايکى ایل دؤزمه لی دير.

- دئییرم؛ ایکی سینی ده بیر زامان ائولندیره بیلسه یدیک، یامان یاخشی اولاردی؛ توی خرچیمیز ده یونگول چیخاردی؛ آخی بیلیرسن؟ بالاجا، بؤیوک دن ده چوخ تله سیر!

- آخی هارادان اولار بو ایش؟

- دئییرم؛ اولمازمی طؤوله ده کی ائششه یی ساتیب، ائله ایکی سینی ده ائولندیره ک .

- باخاریق.

کیچیک اوغلان، حیطین پنجره سیندن بو دانیشیغا قولاق آسیردی، ائششه یی ساتیب، ایکی قارداشی دا بیر زامان ائولندیرمک دانیشیغی، اونو اومودلان دیردی. اوگوندن گوردویو ایشلره بیر ده آرتیریلدی؛ هرگون سحر ایلک ایشی طؤوله یه گئدی، ائششه یه اوسته له مه^۱ یئم وئرمک اولموشدو؛ ائششک ایسه لاپ ائششک کیمی یئیردی؛ ناھار چاغی، بیر ده گئجه چاغی ائله او سایاق ائششه یه یئیشیردی؛ - (ائششک ساتیلا جاقسا، قوی باری بیر آز جانالایب یاخشی پولا ساتیلین) - دئییه دوشونموشدو! حتی گونده آن آزی اوچ دفعه ده اونا قشوو^۲ چکیردی؛ بیر آی مسئله نین اوستوندن کئچدی. آتا-

^۱ اوسته له مه: احتیاجی اولدوغوندا آر تیق

^۲ قشوو: آتین یادا ائششه یین گؤوده سینین توکونه برس چکیب تمیز له مه یه دئییلیر

آناسىندان بىر خبر چىخمادى. محرم لىيە بىر شى قالمىردى. بىر گون ائشكىدن گلىب، آتا- آناسىنى تىك كۆردۈ. بۈيۈك قارداشى ھاراسا كىتىشىدى. داھا اۋزۈنۈ ساخلايا بىلمەدى:

- آنا!

- ھن بالا!

- نە اولدو داھا ائشكى- ائشكى دانىشمىرسىز!

ا- آرواد بىرى- بىرىنە باخدىلار؛ اونون نە دىدىنى باشا دوشموردولر؛ آتاسى بىر آز غىبىلەنن كىمى اولدو؛ آنجاق آناسى اونون قىچىنى باسدى.

- نە دىدىنى باشا دوشمورم آي بالا! بىر آز آيىردا ئىلە.^۳

- دىيرم ھاا دىيردىنيز؛ ائششەيى ساتىب اوشاقلارى ئولندىرەرىك؛

بو آرادا آتاسى دانىشىغىن آراسىنا گىردى:

- ھە! ايندى باشا دوشدوم نە دىدىنى. آنجاق اوغولم بىز، آنان ايلە دوشوندوك- داشىندىق^۴، كۆردۈك ائششەيى ساتا بىلمەرىك؛ او آلیمىزىن

^۳ آيىردا ئىلە: آيىرماق كۆكۈندۈن آلېنىمىش، اطرافلى دانىش، جىزئياتىنى دى

^۴ دوشوندوك- داشىندىق: سالىب- چىخدىق، حساب- كىتاب ئىلەدىك

عصاسی دیر. بو ایش اولاسی دئیل. ائششهی ساتیب دا خلوه رلریمیزی^۵ دالیمیزدا، گتیره بیلمه ریک کی؛ بیر ده ائششک، بئل دئیل کی قونشودان بیر ساعاتلیق بورج آلاق؛ ایش فصلی هامینین ائششهی اؤز ایشینه گره کدیر؛ اونون اوچون اوغول، بو ایل آنجاق بیرینیزی ائولندیره بیلرک .

اوغلان بیر توو دینمه دی. باشینی آشاغی سالیب، فیکره گتتدی. بیردن سانکی بیر شئی یادینا دوشموش کیمی اوز توتوب آتاسینا دئدی:
- اوندان ئیلک بو ایل بیریمیزی ائولندیرین گلن ایل ده داداشیمی!...

^۵ خلوه: قدیم لرده، هله اوتوماتیک بیچن ماشینلار (کمباین) گلهمیش، کندلرده یاخشی یوللار چکیلهمیش، بوغدا ایله آرپانی بیچیپ باغلایاردیلار؛ باغلی لار بؤیوک اولوب، اونلارا «باغ» دئیهردیلر. سونرا ایپ ایله، سککیز باغی بیر ائششهی چاتیپ خرمن یئرینه گتیره ردیلر. ائششک داشیدیی بو یوکه خلوه ر دئیلر...

ياخشى وورمىشام...!

كىندلر يىرىندە دىلى آجى بىر كىشى وارايمىش؛ كىندە ھەركىم كىفسىز اولارمىش، اونون گۈرۈشۈنە گىتمەكەن چىكىنمزايمىش؛ آما نىجە دە گىندرمىش؟!

كىفسىز جان اوستە دۈشۈنچە دايانارمىش؛ قوھوم - اقرباسى دۈۋرەسىنە يىغىشىپ، خستەنى قىلەيە سارى چىۋىرەندە، بىردىن گۈرەرمىش، او آدم ياآلا - ياآلا دىئەركك اىچەرى گىردى. دوز كىفسىزىن يانىنا گىندىپ، گۈزلىرىنى اونون گۈزۈنە تىكىپ، دىئەرمىش:

- ياخشى وورموشام گۈ... نون اوستوندىن گىندىرسىن!

بو اتى آجىلىق خستەن قوھوملارينا دا، بوتون كىند اھلىنە دە بىر بوتون دىرمىش، بىر پارا^۱ آنجاق بىر شى دىئە يىلمزايمىش. بو ايش كىندىن بوتون طايفالارىنىن باشىنا گىر، اونلار دا اۈزل مجلس لردە، او كىشى اۈزو جان اوستە دۈشندە، سۈزو اۈزۈنە خىرلەيىپ، عوضىنى آچماقلارى خىصوص دا، بىرى -

^۱ بىر بوتون دىرمىش، بىر پارا: بىرىنە يا دا بىرىلرەنە بىر سۈزون چوخ آجىق گىلمەسىندىن كىنايە دىر

بىرىنە آند ايچرلر.

گون او گون اولور كى اتى آجى كىشى آغير كنفىسيز اولوب، آز قالير
جانى بدنندن آيرىلسين؛ كندلى لر بىرى- بىرىنى خبردار ائديب، اونون ائوينه
يىغىشirlار. گلن لر هامىنين يىغىشماسىنى گۆزله يىرلر. هامى گۆزلرىنى كىشىنين
گۆزلرىنه زىللە يىب^۲ آتماجالارىنى^۳ دىلە گتىرمە يە حاضىرلاشىردىلار. كىشى
اونلارنى اوزلرىنى بىر- بىر سوزوب^۴، اونلارنى هامىسىنىن اۆلكن قوهوملارىنا
ساتاشماغىنى^۵ حاطىرلادى. بلكه ده اونلارنى نىتىنى باشا دوشوب، يىغىشانلارى
قاباقلا ياراق هامىسىنا باخىب، دئدى:

ياخشى ووروب گۆ.... نوزون اوستوندىن گئدىرم!...

^۲ زىللەمك: درىن باخىش، خيره اولماق

^۳ آتماجا: كناهەلى سۆز

^۴ سوزمك: سوزگىچ دن (فىلتر دن) كئچىرتمك، بورادا گۆز آلتى دقتلى باخماق

^۵ ساتاشماق: طعنه وورماق، اىليشمك

دَوَه!...

آلتى-يئددى گون اولاردى قارننين اتك لرينده آغرى دويوردو؛ مشهد حسن بو بير هفته نى آغريلارا دۇزدو؛ بير طرفدن، ايلك باشلايان زامان آغريلار يونگول ايدى؛ هردن توتوب، اۋتوروردو؛ باشقا طرفدن ده هره بير درمان دئييب، اونا نسخه يازيردى:

- بۇ يورلرينه سويوق دَيب ؛ ايستى شال باغلا؛ كئچەرا!

- نعا عرقى قات چايينا، ايچ!

- بير جورە سويوق ديمەدير؛ ائله من ده ائله اولموشدوم.

- يارپيزدا فايدا وار مشهدى.

- ...

آنجا ق كئچميردى. گونو-گوندن توتوب، اۋتورمه لرين ده آراسى آزاليردى. سونوندا مشهد حسن شهرده، دكترا گئتمك قرارينا گلدى. كندين كۋهنه بير ميني بوسو وار ايدى؛ هفته ده بير گون، هفته نين ايلك گونو شهره

گنڊر، یولچولاری آپاریب، گتیره ردی. مشهد حسن جمعه، آخشام چاغی، سوروجونو کنڊین چایخاناسیندا گؤروب، اونا، - اوستا!، صاباح منی ده گؤتورمه نی اونوتما- دئدی.

مینى بوس، آستا- آستا دولدو؛ یاخین کنڊلردن گلیب قوشولانلار دا گلدیلر؛ اوتوراجاقلاردان باشقا، مینى بوسون اورتاسیندا ایکی کتیل آوار ایدی؛ اونلار دا دولدو بئله! مینى بوسون ایچیندن بیرى سوروجویه سسله ندى: - اوستا گل سور داها. یوباندىق؛ مینى بوس دولوب آرتیق.

اوستا سیغارینی آیاغینین آلتیندا ازیب مینى بوسا چیخیب، ماشینى آلیش دیردی؛ کتیل ده اوتورانلارین بیرى قالخیب مینى بوسون قاپیسینى باغلادی؛ سوروجو آشاغیداکی لاری سیگنال لاییب یولا دوشدو؛ یولچولارلا، یولا سالانلار آل قالدیر اراق، ساغ اوللاش دیلار.

مینى بوسو، بؤیوک بیر توزاناق قووالاییردی؛ تکرلری ایسه یولو تانییرکن، بیر آز درینه دوشن ایزلرده ایره لی له ییردیلر. سانکی سوروجو هئچ فرماندان یاپیشماسایدی دا، فرق ائتمزدی!

^۱ یولچو: مسافر

^۲ کتیل (Ketil): چهارپایه

مىنى بوس، تورپاق يولدا يانلارنى باسا-باسا ايرەلى لەدىكجە، كەنە ظبط-
دە عاشىق اوخووردو:
- بلكە بو ئىرلرە اوى،
بىر دە گلەمدىم!
دومان سالامات قال،
داغ سالامات قال،
...

مشەدى حسنى، قاباقجالار ھىچ ماشىن توتمازدى؛ ايندى ايسە يولدان
قالخىب، آچىق شوشەلردن اىچەرىيە تپىلن توز، بىر دە چكىلن سىغارلار
توستوسو اورەينى بولاندىرىدى. بىر ساعاتا ياخىن تورپاق يولدا گئىلدىن سونرا،
آسفالت يولا چاتدىلار؛ دوروم بىر قدر ياخشى لاشدى. شەرە چاتىنجا سوروجو
مشەدى حسنى يول اوستو خستەخانادا ائندىردى. مشەدى حسن خستەخاناي
گىرىب، دكترون وىزىت بىلىپىنى آلىب، سىراسىندا اۋزونو دكترا گۇستردى.
دكترا، اوندان چوخلو سۇزلر سوروشدو؛ اونا تاختىن اوستونە اوزاتدى؛ دىقق
معاینه ائلەدى. بىر سىرا تستلردە يازىب، اونلارنى جوابىنى آلىب گىترەمەسىنى
اىستەدى. مشەدى تستلرى وئرىب، ناھارا ياخىن جوابلارنى آلان كىمى،
دكترا گۇستردى.

دكتور جوابلار باخىنجا دئدى:

- مشهدى ھەلىك بىر شىي يوخدور؛ اون دۇرد گونلوك داوا يازىرام؛ بونلارى قرارلى يى؛ آغرىن كسىلمەسە بىر دە گلرسن گۆرەرىك. ألبتە داوالارىندا آغرى كسىجى دە يازمىشام؛ آغرىن اولاندا ھرسككىز ساعاتدان، يىمكەدن سونرا بىرىنى اوت!

مشهدى حسن داوالارىنى دا آلىب، خستەخانادان چىخان كىمى تلەسىك اۋزونو مېنى بوسا يىتىردى. او ايكي هفته داوالار ايله كىچىندى. آنجاق آغرى كسىجىنى آزاجىق يوباداندا، قارنى شدتلە آغرىيىردى. ياواش - ياواش كۆرەكلىرى دە آغرىماغا باشلادى. آغرى گۆۋدەسىنە يايلىمىشىدى. ادراينىن رنگى دىيشن گون، داھا دۆزمەدى؛ اوغلو ايله بىرگە، قونشونون موتورسىكتى ايله اۋزلىرىنى آسفالت يولا چاتدىرىپ، اورادان بىر يول ماشىنىنا مېنىپ، شەرە گىتىدىلەر. خستەخانادا دكتور اونو معاینه ائەندەندى سونرا يىنە بىر سىرا تستلر يازدى.

دكتور، ناھار چاغى تستلرىن جوابلارىنى گۆرونجە باشقا تستلرىندە آلىنماسىنا گۆرە مشەدىن بىر - ايكي گون خستەخانادا ياتماسىن گرەكلى اولدوغونو بىلدىردى. گۆرولمەسى گرەكلى ايشلىرى بىر ورقەدە يازىپ آللىنە وئردى. مشهدى حسننى اوغلو دكتورون اوزونون شكلىنىن دىشىدىنىنى حس ائەدىپ، سوروشدو:

- دکتربے! نگران چلیق یو خودور کے انشاء اللہ؟!

– ہلہ دقیق دئیہ یلمیرم؛ یئنی تست لرین جوابینا باخینجا دئیہ رم؛ انشاء اللہ کی من یانلیمیشام؛ تست لری اورژانسی یازمیشام؛ بو ساعات آپارین مشہدینی یاتیر دین؛ آلسینلار۔ بلکہ ده بیر۔ ایکی گون جوابینن چیخماسی یوباندی۔ اونلارین جوابی چیخینجا، اونا یازدیغیم داوالاری وئره لرلر۔ سونرا گؤره ک نه اولور۔ خیر اولار انشاء اللہ....

اونلار نه قدر اصرار ائله سه لر ده دكتر داها بير شئى دئمه دى. دكتر وئردىيى ورقه ايله خسته خانانين ايچينه كئچيب، ياتير تما ايشلرينى گؤردولر. مشهدى حسن دن نمونه لر آليناقراق، سرم ياپيشديريليب، داوا دستورلارى يئرینه بئتير بلدى.

مشهدی حسین خسته خانادا یاتدیغی گوندن ایکی گون اؤتدو؛ اوچونجو گون، سحر ساعات سککیز یاریمدا، دکتھر هر گون کیمی اونو گؤرمه یه گلدی. مشهدی اوتاقداء دئیلدی؛ سانکی آیاق یولونا گئتمیشدی. کئچن گون، آخشام چاغی مشهدينين قالان تست لرینين ده جوابی چیخمیش پرونده سینه آرتیریلیب، باشینن اوستونه قویولموشدو. تست لرین جاوایندا یاخشی اشاره لر یوخ

۳ آفاق یولو: توالت، دستشویی،

ایدی؛ مشهدی حسنین باغیرساغینداکی کانستر^۴خسته‌لییی چوخ توو ایله بوتون گۆوده‌سینه یایلمیشدی. درمان واختی ایسه یوبانمیشدی؛ بیر ایش گۆرولمز حالا گلیب چیخمیشدی. بو حالدا مشهدی قاپیدان ایچهری گیریپ سلام وئردی:

- سلام مشهدی نجه‌سن؟

- یاخشی دئیلم دکتر بی. قارنیم سانکی کسلییر. باغیرساقلاریم دوغرانییر. کوره‌ک لریم قوووشان کیمی!...

دکتر، چوخلو دایانیب مین-مین ائده‌ندن سونرا، دیلی توتار-توتماز مسئله‌نی اونا آنلاتدی؛ مشهدی حسنی غم چولقالادی؛ چتین‌لیکله صندله اوتوردو؛ اوتاق باشینین دؤوره‌سینه فیرلانیردی. خئیلک کئچدی؛ آما اؤزونو تاپا بیلمیردی. دکتر اؤزو اونا بیر لیوان سو گتیردی. مشهدی حسنین اوغلو کئچن دؤنه دکترا گلدی‌کده، خسته‌لییین نه اولدوغو بلله‌نمه‌دییینه اعتراض ائتدی؛ دکتر ایسه، - او گونلوک‌ده تست‌لر بیر شئی گۆسترمیردیله- دئییه یانیتلادی.^۵ دکتر مشهدی حسنی ساکت‌لشدیرمه‌یه چالیشدی:

- آی مشهدی! بو ایشدن گئج-تئز هامیمیزین باشیندا وار؛ سنین کین‌ده فرق

^۴ کانستر: سرطان، خرچنگ خسته‌لییی

^۵ یانیتلادی: جواب وئردی

بودور كى زامانى بلكى اولوب.

- نه قدر واختيم وار دكتر؟!

- تاسفله چوخ دئيل. لاپ چوخ توتساق بير آى. آنجاق گل بو ايشه ياخشى
يۇندن باخ.

- سنيين ده شوخلوغون توتوب ها دكتر! اؤلومون ده ياخشى يۇنو وارمى آى
رحمتليك اوغلو؟!

- اؤلومون يوخ؛ اونون واختينى بيلمه نين.

- باشا دوشمورم!

- دئيه جهيم؛ باياق دئدييم كيمى بو ايش هاميميزين باشيندا واردير؛ آنجاق
زامانىنى بيله نلر حاضيرليقلى اۆله ييلرلر. بيزلر اۆزوموز بيلمه دن، گتيريليريك
دونيايا؛ چوخ زامانلاردا واختينى بيلمه دن، اۆرنه يين^۷ بير قضا سونوجوندا دونيايا
گۆز يوموروق؛ دئمك نه دوغوموموزدا رولوموز اولور، نه اؤلوموموزده؛ باخ
نه معلوم منيم اۆزومو، بير گون بو خسته خانادان چيخاركن، قاپيدا ماشين
ووروب اۆلدورمه يه جك؟! هئچ حاضير اولمادان! آما سنيين كى فرق ائدير؛
تخميناً واختينى بيلير سن .

^۶ يۇن: جهت

^۷ اۆرنه يين: مثال اوچون، بعنوان نمونه

- دىكتور سىن ئاللاھ بارى ياراما دوز سېمە! بىلمەيمىز، آجىمى آرتىرمادان باشقا نە
 ايشە يارار كى؟!

- نە ايشە يارايماق؟ آرخاينىلىقدا وصىت اندەرسىن؛ اۋزون واركن سئودىيىن -
 كىمى مالىنى بۇلەرسىن؛ بىرىنە بورجلوسانسا بورجونو اۋدەيەرسىن؛ نە بىلىم
 آلاجاغىن اولسا آلارسان؛ تانىدىقلارنىدان بىرىنى اينجىتمىش اولسان، حلاللىق
 آلارسان؛ ... بونلار آزايش دئىل مشەدى. مەن دە گوجلۇ آغرى كىسەجى
 داوالار يازارام؛ قالان آزايمانىنى اُن آزاى آغرى سىز كىچىرەرسىن. سەن يالان
 دانىشىپ خىرجىنى آرتىرماغا دا گىلمىز؛ نە يازىق كى ھەلىكە دىردىنە دىرمان
 يوخدور. خىستە خانادا ياتماغىنىن دا، خىرجىنى آرتىرمادان، روھونو دا
 كىفسىزلەتمەدن باشقا بىر فايداسى يوخدور...

مشەدى ھىسن بىر قىدر دىنمەدى؛ چارە نە ايدى؛ داھا نە ايش گۆرە بىلەردى
 كى؟! دئەلەر اولان اولوب، توربا دولموشدۇ آرتىق! او ايناملى بىر كىشى
 ايدى. دىكتىدا پىس سۆزلەر دانىشمىردى؛ سۆزلرى عاغلىنا باتدى. داوالارىنىن
 ورقەسىنى دىكتىدان آلاركىن، اونونلا حلاللاشىپ خىستە خانادان دا مەرخىس
 اولدۇ.

مشەدى ھىسن دىكتور دئىيى كىمى، واختاىكن وصىت اتتى؛ اۋزو

سۋىب صلاح گۆردۈيۈ كىمى مالىنى ورثەلرەن آراسىندا بۇلدۇ؛ بىر آزدا باسدېرىلاجاغىنا پۇل آيىرىپ، بۇيۇك اوغلونا تاپشردى؛ آلاجاقلارنى، وئره-جىكلرىنى آيىردا ئىدىپ، يئرنە يئىردى؛ سونرا كىندىن مەلەلرىندە دولاشىپ ھامى دان قاپى-قاپى حلاللىق آلدى. ھامى اوزونتو ايله اونا-حلال خوشون اولسون آى مشەدى حسن-دەندىلر.

سون گونلردە اۋزو ايله اوتوروب فېكرلەشدى:

- (داھا بىر ايش قالمادى سانىرام. كەنىمەجن اۋزوم آلمىشام! آنجاك دئىرم نە اولار دىل بىلمەيندە، اولماسا گەندىم طۇولەدەكى حيوانلارنىمدان دا حلاللىق اىستەيىم!)

مشەدى حسن بو فېكرلەرلە طۇولەيە گىردى؛ بىر-بىر حيوانلار ايله دانىشماغا، اونلاردان حلاللىق آلماغا باشلادى. دۈەسىنە يئىشىنچە اونا بئلە دئدى:

- ائى منىم گۈزل دۈەم! سنى چوخ اىنجىتمىشەم؛ سەنە آغىر يۇككەر چاتمىشام؛ اوزاق يوللار آپارمىشام؛ آج ساخلامىشام؛ سوسوز ساخلامىشام؛ ھەردەن بئلە اولوب، غەزەبلەنىپ، سنى دۈيۈشمە، منىم عۆمرومدەن داھا بىر شى قالمايىپ؛ مەن اۋلورم آنجاك سەن ھەلە ياشايماقسان، بوتون بونلارلا گۆرە حلال ائەمنى!

بىر آن دۈە دىلە گەلىپ، دئدى:

- آی مشهدی حسن! بوتون سایدیقلارینا حلال خوشون اولسون؛ آنجاق بیر مسئله وار کی، اؤلن گونه کیمی او بارهده من سنی حلال ائتمه یه جه یم.

- او نه دیر آی آلاهیین حیوانی؟!

- خاطیرلایارسان نه دئییه جه یمی؛ سن منیم نوختامی همیشه ائششه یین دالینا باغلایاردین؟! بو بارهده من سنی حلال ائتمه یه جه یم .

قیراقدان دوروب ائشیدن ائله بیلر دی کی، دوغرودان دا دوه مشهدی حسن ایله دانیشیر! آنجاق مشهدی حسن اوزو سوروردو؛ اوزوده یانیتلا یردی!...

مىرزا رەفيع تەلىم نىسى...

تەنرى اۋلن لىرىنىز ايله بئله رحمت ائله سىن؛ كاغذ كنان ماحالىنىن آغكند شەرستانىندا بىر زامانلار «مىرزە رەفيع تەلىم نىسى» آدلى ساوادلى بىر كىشى ياشايمىش. او كىشى چوخ اوخويان، درىن دوشونن بىرىسى ايمىش؛ حوزە يە گىتتمەش ايمىش؛ آنجاق دىنى علم لىر ساحە سىندە اۋز اوخوماغى گوجونە بلكە دە هئچ ملارلاردان آز بىلمىمىش؛ بىر سۈزلە دىسم:

عبا- قبا، عمامە سىز ملا ايمىش!

آمما اۋزو، - من «جەنم ملاسى يام» - دىيەرمىش! بىر گون بىلە سىندىن سوروشورلار:

- آمىرزە بو نە سۈزدور؟! جەنم ملاسى نە دىمك دىر؟!

- دا يانىن دىيم: مىل اوچون بىر ائودە مرثىە اولاندا ائويىيەسى دىير:

- آى بالام گىندىن «مىرزە عبدالرحىمە» دىين، گىلىن بو مرثىەنى اوخوسون.

^۱ مىرزە عبدالرحىم كرىمى: آغكندىن ملالارىندىن دىر.

جواب گلىر:

- «آستانئىن» دە^۲ شەيد وار ايدى؛ ميرزە عبدالرحيم اونون ياس تۆرەننە^۳ گئىدىب؛ يوخدور.

- ياخشى؛ گئىدىن «ملا فيضعلى يە»^۴ دئىن، گلسىن.

- او دا يوخدور. «آى دمير» دە ئير نفر اولوب؛ نمازىنى قىلماغا گئىدىب.

- اوندا گئىدىن «ملا فاضل»-ى گتيرىن.

- آى كىشى نە شانس سىز سان؟! او دا «قوشا بولاق» دا^۷ كىين كسمە يە گئىدىب.

سونوندا، ئو يىيەسى داھا ملا قالمايغىنا گۆرە عاجسىزلىقدان دئير:

- اوندا بس «جەنم»، گئىدىن ميرزە رفيە دئىن، گلسىن.

- اونون اوچون، من «جەنم ملاسى يام»!...

^۲ آستانئىن: كاغذكنان ماحالىنن كندلرىندن دىر .

^۳ ياس تۆرەنى: ترحيم مراسىمى.

^۴ ملا فيضعلى ارسلانى: آغكندىن ملالارىنداندىر.

^۵ آى دمير: كاغذكنان ماحالىنن كندلرىندن دىر.

^۶ ملا فاضل بهزاد: آغكندىن ملالارىنداندىر.

^۷ قوشا بولاق: كاغذكنان ماحالىنن كندلرىندن دىر.

همدان اوزاق كرديسى ياخين!...

اوج گوپ باسان^۱ كيشى آخشاملارين بيرينده اوتوروب باشلارينا گلنلر
خصوص دا چاخان ائدير ديلر؛ بيرى دئيردى:

- بيلدير مئشه يه، آسلان اووونا^۲ چيخميشديم؛ بير آز دولاناندا سونرا، بير
آسلان قارشىما چيخدى؛ منى گورجك اوستومه يوگوردو؛ او اوستومه
يوگوردو كده ايكي لوله لى اوو توفنگيمين هر ايكي مرمى سيني^۳ اونا سارى
آتديم؛ شانس سزليقدان، هئچ بيرى اونا ديمه ديب، آسلان پشيمدن
دوشدو.^۴ قاچماغا باشلاديم؛ من قاچديم او قاچدى؛ من قاچديم او گلدى! بير
آندا گوردوم، بو دور آسلان حاقلاماقدادير؛ بير فيكر گلدى عاغليما؛ دايانيب،
چيغير اراق آسلانا دئديم:

- نه گوره ويني تانيمايان آسلانيميش سان سن! آي آلاهيى حيوانى، دايان

^۱ گوپ باسماق: چاخان ائله مك، عاغىلا سيغمايان اءعالار ائتمك

^۲ اوو: شكار

^۳ مرمى: فيشنگ، توفنگين گولله سى

^۴ پشيمدن دوشدو: داليمجا گلدى، تعقيب ائله دى

گوروم، سن اووچوسان یوخسا من؟!

بیر آز دا سسیمی قالخیزدیم:

- بیر دی گوروم سن اووچوسان یوخسا من؟!

بیر آندا گوردوم آسلانین آلنیدن سویوق تر آخدی! اوتاناراق باشینی
آشاغی یا سالیب، نئچه آددیم دالی-دالی گندهندن سونرا، یولونو چکیب،
گتیدی.

او بیرسی دئیردی:

- او بیر شئی دئیل کی!، من بیر گون باغی سووارماغا گئدیردیم. بیردن
گوردوم اوچ آفی ایلان یوگوردولر اوستومه؛ بیرینی ساغ آلیم ایله، بیرینی ده
سول آلیم ایله توتدوم؛ اوچونجوسونه ده ائله باخدیم کی ائله یئرینده قورودو!
دوغال اولاراق، بونلار ائله چاخانلار ائدیردیلر کی چتین امتحانا گلردی.
کیم اونلارین یالانینی چیخارتماغا بیر آسلان یا دا اوچ آفی ایلان تاپیب گتیره-
بیلردی کی؟!

بو آرادا اورادا آیلهشن اوچونجو شخصین ذهنینه هئچ نه یئتیشمیردی
دئسین؛ خئیلک فیکرلهشندن سونرا دئدی:

- من بیلدیر همدانا گئتمیشدیم؛ اورادا بیر آز اوتلو-سولو یئر کیرالادیم؛
پامادوردان-خیاردان اکمیشدیم؛ اورانی کردی- کردی بؤلوموشدوم؛

کردى لىرىن ائنى اوتوز، بويو ايسه قىرخ مئرايدى؛ اكدىكلريم، بىر او قدر سىخ^۵
گۆيۈمىشىدىلر كى كىرديلىرىن ايچىندىن كىچىمك اولموردو. اولسايدى دا
سواران زامانلار، آدام زىغا باتىردى؛ اونون اوچون مەن دە كىرديلىرىن ايشلىرىنى
گۆرمك اوچون، ايسىر اونلارنى ائىندىن، ايسىر بويوندان، بو كىردى دن او
كىردى يە آتيلاردىم!

يولداشلارى سانكى اۋز گۆپلارنى اونودارق دئدىلر:

- يولداش ھمدان اوزاق كىردىسى ياخىن؛ ھمدانا گئدەيىلمەسك دە، دور
گئدك ائلە بو تىرىزىمىزىن اۋزوندە، او ائندە- بويىدا بىر كىردى تاپاق سىندە آتيل
گۆرەك نىجە آتيليرسان!

بو مىثلى تىرىزدە بعضى لىر بو شكىلدە ايشلەدىلر:

- حۇحم آوار(حكم آباد) اوزاق كىردىسى ياخىن!...

^۵ سىخ: مئراكم، پىر پىشت، قارشىلىقلى سۆزجو بىو سىرەك اولار.

خديجه گلدی!...

«خديجه گلدی»، ياخود «ايلان قاچ خديجه گلدی» مثلى ائليميزين يايقين
مثلريندن بيرى دير.

أسكى زامانلاردا شهرلرين بيرينده، بير ار-آرواد ياشايرميشلار. كيشى نين
چوخ ديلسىز-آغيز سيزليغينا، مظلوم لوغونا باخمى يارق، خانيميسى خديجه
خانيم، چوخ ديللى-آغيزلى، دئينگن، كيشىنى قوجالدىن، ساققالىنى آغاردان
بيرى ايميش؛ نئجه دئيه لر، كيشى يه گؤز وئره رميش، ايشيق وئرمز ايميش؛
بير او قدر كيشى يه ظلم اندير كى، سونوندا كيشى جانا گليب، هر جور ده
اولموش اولسا، ياخاسىنى اونون آليندىن قورتارماغىنى دوشونور. اونلارين
حيطينده بير قويو وارايميش؛ گرّه كنده گونده ليك مصرف لره، او قويدان سو
چكرميش لر. كيشى دوشونور، آروادى نين آليندىن قورتولمايىن ان ياخشى يولو،
سو چكر كن ايله ييب، اونو قويويا سالماق دير. گؤزده-قولاقدان دايانير؛ اويغون
بير زامان، خديجه نين ايله رك قويدان سو چكديى واخت، خافا خافدان اونو
قويويا ايله يير. يازيق كيشى قورخوسوندىن بير هفته قويونون هنده ورينه

^۱ خافا خافدان: بيردن- بيره، غفيلدن

دولانمىر؛ بىر ھەفتەدىن سونرا، قورخا- قورخا دولچانى سو گۆتورمىك اوچون قويويا ساللايىر؛ بىر توودان سونرا دولچانى يوخارى چكديكده، دولچانين چوخ آغيراولدوغو اونو شاشيردير؛ اۋز-اۋزونه دوشونور:

- (يوخ! اولايىلمز! خديجه بو بىر ھەفتە ايچينده ديري قالايىلمز! بلكە دە بو آغيرلىق دولچانين اوستونه دوشن لئشىندندير! عيى يوخدور؛ داھا ياخشى! قوى بارى لئشىنى چىخارديب، قويلايىم).

ائە بو فيكرلر دەايدى كى، بىردن گۆرور نھنگ^۲ ايرايلان، قيوريلاراق^۳ دولچانين دۋورەسینە دولاشيبيدير؛ كيشينين آز قالالا باغرى چاتلايىر. اۋز-اۋزونه دوشونور:- (سانكى ياغيشدان قورتولوب، دامجى يا راسلاشاغام^۴). خديجه دن قورتولسام دا ايندى بو ايلان منى چاليب اۋلدورەر.

^۲ نھنگ: بۇيوك، زيرپى

^۳ قيوريلماق: ايلانين اۋزل حركتينه دئيىليز

^۴ ياغيشدان قورتولوب دامجى يا راسلاشماق: قديم زامانلار قير- قوم يا دا ايزوگام يوخ ايدى؛ داملارى آغاج، بوداق ايله اۋرتدوكدن سونرا، اوستونو داش، بىر دە پالچيق ايله ايشلەيدىلر. اُن اوست قاتيندا ايسە اُت تورپاغى ايله سامانى بىرى- بىرى ايله قاتيب، نازيك بىر لايە چكىب (سوواق چكردىلر)، اونا نودانا سارى شيب وئره- ردىلر. اُت تورپاغى، چاتلاماسا، سويو اۋزوندىن چتين كئچيرەر؛ سامانى دا ائە اونون چاتلاماماسى اوچون آرتيراردىلار. زامان اۋتدوكدە تورپاق ايله سامانين قرارلى اولمادىغى يئرلر دە، يا دا ياغيش، تورپاغين بعضى يئرلىنى يويوب آپاردىغى يئرلر دە،

بو فيكرلرلە ايپى اۋتورمىك ايسته يندە، ايلان ديلە گليب يالوارماغا باشلايىر:

- سنى، تانىيب، اينانديغىنا آند وئىرىم ايپى اۋتورمە! سن ايلە ايشىم يوخدور؛
سنە بىر ضررىم دىمز، خىرىم دىەر.

كىشىنىن اورەيى نەدئسە رحمە گلير و رىسك اندەرك، ايلانى يوخارى
چكىر:

- نەدىر بو احوالين آي ايلان؟ بىر دى گۇروم، نەدن بئلە يالوارىپ، ياخارىرسان؟
- آي كىشى آلاھدان گىزلىن دئىل، سندن نە گىزلىن، بىر ھفتەدىر خدىجە
آدىندا بىر آرواد قويوىا دوشوب، دوشن گوندن منىم گونوم قارادىر؛ ايشىم
اولموشدو اونا قوللوق ائلەمك!

- نە چىخارسىز ايلان مىشسان! سنىن ھىيتىنى گۇرن اۋزونو باتىر مالى دىر! بس
نئجەدىر بىر قادىنىن آلىندە قالمىسان؟! ←

- آي رحمتلىك اوغلو! ائلە او جور دور دە. منى گۇرنلرىن بىرى سن اۋزون،
آز قالار باغلارلى چاتلايا؛ اۋزلىرىنە گلېنچە بىر دىشىمىن اوجونو ايلېشىدىرسم،

چاتلار عملە گليب، ياغىش ياغان زامانلار تورپاق سودان ايپى جە ايسلاندىقدان سونرا
تاواندان (سقف دن) دامجى - دامجى سوزمە يە باشلايدى؛ ائلە اولاردى كى ياغىش
كسدىكدن نئچە ساعات سونرايادك، ھلە دە تاواندن دامجى لار كسىلمزدى. ائلە او
زامانلاردان بو مثل دىللردە دولاشىر: «ياغىش دان قورتولدوق، دامجى يا راسلاشدىق!»

عزرائيل حضرتلرينى سالاملارلار؛ آنجاق بو خانيم قويويا دوشن ساعات
اۋزومه بورولوب، شيرين ياتمىشىدىم؛ شاپىيلىتى ايله اوستومه دوشدو! اينان ايكي
ساعات اۋزومه گله بيلمەدیم؛ آلاي-قولاى هوشوم باشيما گلن زاماندا او منى
اوستەلەيىب بير باشا اوستومه چيغىرىدى؛ گۈزلىرىندە بير ايتى باخيش وارايدى
كى غۇمرومده يولداشلاريمىن ھىچ بيرىندە گۇرمەمىشىدىم؛ ايلك اۋزومه گله-
ندن گۈزومون اودونو آليىب، منى قوللوقچوسو كيمي قارشىسىندا ايشلەتدى؛ بو
گون سانكى آلاھ سنى يئتيردى؛ دولچانى قويويا سالان زامان منىم باخيمدان
ياتمىش ايدى. سن منى اونون آلىندىن قورتاردىن. اونا گۇرە دە، دئىيىم كيمي
بو محبتىنە گۇرە منىم سەنە خىرىم دىەجك .

- سىن مەنە نە خىرىن دىەيىلر كى؟!

- مەن، ھەفتە دە بير گون بو شىرىن وارلى- كارلى آداملارنىن اۋزونون يا دا
عائىلەسىنىن بوينونا دولاشاچام؛ ھىچ اووسونچويا دا آچىلماياچام؛ آنجاق
سەن گل؛ اۋزونو اووسونچو تانيتدىر؛ دىل آلتى بير ورد اوخو؛ مەن آچىلىپ گئە
رەم؛ سەندە پەل- پەلە يىيەسى اولارسان!

او گوندن آيلار سونرايادك كىشىنىن ايشى يامان توتدو. آدى-سانى
شەرلەردە دولاشدى. ھامى اوندا دانىشاراق دئيردىلر:

- (شەرە تايىسىز بير اووسونچو گليدىر؛ كيمسە يە آچىلمايان ايلانلارى بير دىل
آلتى ورد ايله آچىر).

كىشى خىلىك پول الە سالدى؛ آنجاق گونلرين بيرينده، ايلان كيشىنى
گۇرمە يە گليب، اونا دئدى:

- آى كيشى فيكر ائديرم سنە اولان بورجومو اوستەلەمەسى ايلە اۋدەمىشم. بو
بىر ايلە ياخين زاماندا شەردە دولاشاراق جاماعاتدان ائشيتىدىم بىر سۇز وار؛
دئيشلرە گۇرە، شەرين حاكىمى چوخ ظالم بيرىسى دير. جاماعاتا قان اوتدورور؛
من بونا دۇزەبىلمەرم. اونو جزالانديرماق اوچون بىر قرار آلمىشام؛ گئىدىب،
اونون قىزىنين بوينونا دولاشىب، آچىلمادان، اونو عذاب چكديرە-
رك، نئچە گونون ايچىندە اۋلدورە جەيم. سندنە زحمت چكىب، گلە؛ سۇزون
بىرە دوشەر.

ايلان بو سۇزلىرى دئەن كىمى، قىوريلاق، يولونو چكىب گئتىدى.
صاحباحىسى شەردە اۋنملى^۵ بىر خبر يايىلدى؛ آغىزلاردا دولاشان خبردە
دئىلىردى:

- بىر يئكە ايلان حاكىمى قىزىنين بوينونا دولاشىب، هئچ اووسونچويا دا
آچىلمىر!

ناغىلىمىزىن قهرمانىنين آوازەسى حاكىمى قولاغىنا چاتديرىلمىشىدى. حاكم

^۵ اۋنملى: اهمىتلى، مەم

وزىرىنى اونون دالىسىجا يوللادى. كىشى بو گونو اۋندىن گۇدويو اوچون،
اۋزونو كئىسىزلى يە ووروب، ائويندە اوزانمىشىدى. وزىرى گۇروب، مسئلەنى
باشا دوشدو كدە دئدى:

- حاكم جنابلارى ساغ اولسونلار! منىم سالامىي اونلار يىتتيرىپ، يامان كئىسىز
اولدوغومو قوللوقلارينا چاتدىرىن؛ يىرىمدىن بئله قالخا يىلمە دىيىمى بويورون.

وزىر ھەم سۆزلىرى حاكمە دئىن جە، حاكم غىزىلە نىب باغىردى:

- گئدىن او نەسى اوغلونا دئىن كى منىم قىزىمىن آز قالير جانى چىخسىن!
گلىب اونو او ايلاندىن قورتارارسا، قىز اونونكو، اۋزو دە وليعهدىم دىر.
گلمەسە بوينونو جلا دىما تاپشيرا جاغام.

وزىر او ساعات قايدىپ، اولوب-كئىچىلرى كىشى يە دئدى؛ كىشى قاقاق
يولوسو اولمادىغىنى باشا دوشەرك، دوروب وزىر ايله بيرگە يولا دوشدولر.
آنچاق يول اوزونو ايلانا نە دئە جە يىنە فىكرلە شىردى. آخى او گلمە يە جە يىنە
سۆز وئرمىشىدى. ايلان اونو گۇرجىك غىزىلە نىب، يالنىز ايكى سى باشا
دوشىن بير دىل ايله كىشى يە دئدى:

- آى كىشى بس سەنە گلمە، گلسەن سۆزون يىرە دوشىر، دئەمىشىدىمى؟!
دندىيىم كىمى آچىلما يا جاغام.

^۶ اۋندىن گۇرمىك: قاباقدان نظردە آلماق، پىش يىنى ائتمىك

كىشى ايليپ ايلانين قولاغينا دندى:

- من ده گلمەمىشەم دئەم آچىل! اۋزون بىلەرسەن آچىلىرىسان آچىل،
آچىلىرىسان آچىلما!

- بىس گلدەيىنىدىن آماجىن نەدىر؟

- گلمىشەم دئەم كى خەدىجە قويۇدان قورتۇلۇپ؛ ئو- ئو سنى آختارىر. چوخ
دا غەزەبلى دىر. دئىر بو ماحالدا او ايلانى تاپسام منى تەك بوراخىپ گەتەيى
اوچون اونون ئەمەيىنى ئالەنە وئەجەيم!

ايلان بو سۆزلەرنى ئاڭلىدى- ئاڭلىتىمىز آچىلىپ، وار تووۋ ايلە قاچاق بىر دە او
ماحالا دولانمادى. اوو سونچو كىشى دە حاكىم قىزىنى آلاراق بىر غۇمۇر
خوشلۇقلا او شەردە ياشايدىلار...

^۷ ئەمەيىنى ئالەنە وئەمك: بىرىنچى پىسلىيىنىن جاۋابىنى وئەمكەن كەنەيدىر، عوض
آچماق.

توختاميش ناغىلى!...

ميانانين دوغوسوندا يئرلەشەن كاغذكنان ماحالينين «توختاميش» آدلى بىر كندى باردىر. او كندەدە ياشايان انسانلار بوتون وطنداشلاريمىز كىمى چوخ أدبلى، نزاكتلى ديرلر. آنجاق اونلارين بىر آرتىق اۆزلىكلىرى دە باردىر، او دا نئجه دئەرلر عبارت ايله دانىشماقلارى دير؛ «من بئله عرض ائله ديم، سىز ائله بويوردونوز...» بو كىمى عبارتلر! اۆرنه يىن بىر گون بىر كىشى قونشونون قاپىسىنى چالير، قاپىنى ائو يىه سىنين اوغلو آچاراق سالام وئير:

- عليكوم السالام. اوغلان ددەن ائوده؟!

- آغامى بويورورسونوز؟!

- ھن آغانى دئيرم؟

- ناخيرا تشريف آپارييلار!!!

گونلرين بيريندە، او كندىن ائولرينين بيرينه باشقا كنددن بىر قوناق گلير. آتئين نوختاسىنى قاپىداكى آنجىر آغاجينا باغلايىب ايچەرى گيرير. ائو يىه سى قوناق ايله سالاملاشيب، خوش- بئشدين سونرا، قوناغين آتىنى طؤولە يە

آپارماغى اوچون، اوندان اجازە ايستەيىر. آنجا قاپى يا چىخىددا،
شاشقىن لىقلا آتىن اورادا اولمايغىنى گۆرەرك، قوناقدان پىس اولماسىن دئە،
اۋز آتىنى مېنىب، قوناغىن آتىنى سوراقلاشيب، آختارماغا گئدير. ياخىن
كندلر يىرىندە، بىر كىشىنى تارلاسىندا^۱ ىشلەيدىيى حالدا گۆروب اونا
ياخىنلاشيب، اوندان سورغوسونو بئله سورور:

– حضرتِ اَجَلِ اَكْرَمِ مَكْرَمَه! بىزىم مېھمانِ معظْمەن، شجرەى اُنْجىرە باغلانان
فرسەى مۇئەسسە، افسارى گسىختە اولوب بىابانِ خدادە سرگردان اولوبدور،
سىزىن اوندان بىر خبرىنىز وارسا منى بىلگى لندىرىن!

تارلادا ىشلەين كىشى آچىق آغىز ايله قولاق آساندان سونرا دئير:

– نَمَنه؟ نَمَنه؟! بىر دە دى گۆروم نە دئيرسن. هئچ نە باشا دوشمەدیم.

توختامىش لى آتلى بىر نئچە دۇنە سورغوسونو تکرارلاياندان سونرا، اكين –

بيچىنچى كىشى دئير:

– آى كىشى من هئچ نە باشا دوشمورم آخى! بىر يالخى^۲ اۋز دىلمىزى دانىش

گۆروم نە دئيرسن؟!

آتلى دئير:

^۱ تارلا: اكين – بيچىن يئرى، مزرعه

^۲ يالخى: قاتقى سىز، خالص

– سادەوارىسى بودور كى بىزىم قوناغىن آتى ايتىب اونو آختارىرام.

اۋىنچى بىر توو گولوب، باشىنى توولايلاق دئىير:

– آى كىشى اونو بىر آرتىز دئىيەيدىن دا!!؛ اودور باخ! آرخاندا قوردلار بىر آتى

سۇكورا! اولمايا ؟!!!!

بىزە كۆپك گرە كمز!...

پايىزىن اورتالارى ايدى. مال-داوارىن چۆل-بايىردان آياغى كسىلمە يىنە
بىر شى قالمامىشىدى. پايىزقارى تالا-تالا بعضى ياماجلارى آغارىسادا، ھلە دە
حيوانلارىن آياغى چۆلدىن بوتوو كسىلمە مىش ايدى.

بىر مىرزە كاغذكنان^۲ ماحالىنىن اوجقار^۳ كندلىرىنىن بىرىندىن
اۆتمك دە ايدى^۴؛ سانكى خالخاللا گئىدىرمىش. آخشام چاغى، آلتورانلىقدا^۵
كندىن كدخوداسى اونو گۆروب، سالام عليكدن سونرا ياد اولدوغونا باخاراق،
ھارادان گلىب، ھارايا گئىدىيىنى سۈرۈشۈدۈ؛ كىشى اۋزونو تانىتىدىرىپ،
مقصدىنىن خالخال اولدوغونو بىلدىردى. كدخودا آرتىردى:

- آى بالام بو فصل دە گئىجە، بئە اوزاق يولا گئىدىلمز؛ ھلە خالخاللا چوخ

^۱ ياماج: ائىش، شىب، داغلارنىن ائىشىنە دئىيلىر

^۲ كاغذكنان: ميانا شەرىنىن دوغوسوندا(شەرقىندە) يئرلەشەن ماحالدىر، (ميانا ايلە
خالخال آراسىندا)

^۳ اوجقار: اوزاق

^۴ اۆتمك: سوووشماق، رد اولماق

^۵ آلتورانلىق: گرگ و مىش، گوندوز ايلە گئىجەنىن گۆرۈشۈدۈيو چاغ!

يول وار؛ ھاۋادان دا باش چىخارتماق اولماز؛ بىردن گۆردون ياغدى، كۈلەيە دوشدۇن؛ گىجە يول ئىلەمەينى صلاح گۆرمۈرم؛ بىر كاسىب ئويىمىز وار، آمما قوناقلارىن اوزونە ھمىشە آچىق دىر؛ گل بو گىجەنى بىزدە قال؛ صاباح يولونون آردىنى توتارسان.

مىرزە كىخودادان تشكر ائدەرك، بىرلىككە دە ئوھ گىتىدىلر. دىنەور قار ياغماغا باشلامىشىدى. شام يىيىلن زامان قاپى دۇيولدى. بىر آزدان كىخودانىن خانىمى ايچەرى گىلىب، كىخودايا دىدى:

– حاجى! قاپى دۇين چوبانىمىزدىر، سنى چاغىرىر.

– دىنن قوناغىم وار، بويورسون ايچەرى نە سۆزو وارسا دىسىن.

خانىم گىدىب، بىر آزدان چوبان ياآللە دىئەرك ايچەرى گىردى:

– كەخودا ساغ اولسون اوزوم قارادير! مال داواری تى ئىلەدىك، بىر بوغور،
دۇرد قوچ أكسیك دىر؛ سانكى چۆلدە قالىپلار. ھاۋادا قارلاماغا باشلاپ ھەمدە
قارانلىق دىر ئىلەمەلى يىك؟

كەخودا جواب وئرمەك ایستەیندە، قوناق دانىشىغىن آراسىنا گىردى:

– كەخودا منىم ایشیم دعا یازماق دىر! بو ساعات قاردا- قارانلىقدا چۆلە
گەدىلمز. مصلحت گۆرسن من بىر دعا یازىپ پوفلەيم؛ بو ماحالداكى
قوردلارین آغزینی باغلايم؛ صاباح آرخاينلىقدا گەدىپ حیوانلارینىزى
تاپارلار.

– اولارمى ئىلە شى؟!

^۶ تى ئىلەمەك: كەندلردە ھەرنىن عائىلە سىندىن بىرى، اۆز قویونلارینا، ماللارینا چوبانلىق
ائتمەيى عاغىلا سیغماز بىر ایش دىر! ھەر محەلە بىر ناخیرچى ناخیرلارینا (اۆكوز-اینک-
لرینە)، بىر نەردە چوبان سورولرینە (قویون، گەنچى، قوچ، ...) توتوب سحرلر
حیوانلارینى اونلار تاپشیرارلار. آخشام گون باتاندا حیوانلار قاییدان زامان، محەلەن
ھەر ائویندن بىرى قاپىدا، اۆز حیوانلارینى گۆزلەیر. قویونلارین قویونلوقلارینا
باخمایین! چوخو اۆز قاپسىنى، طۆولەسىنى تانیپ آیریلار، تانیماپ سووولانلار
ایسە، ائو ییپەسى آیریپ اۆز طۆولەسىنە قایتارار. بو ایشە «تى» ئىلەمەك دئیەرلر.
قویونلار ییپەلرین گۆزو اۆنوندە بۆیودویو اوچون، اونلار حتى مین قویونون
ایچیندن سەچمەك، اونلار ھەنچ دە چتین دئییلدیر...
^۷ بوغور: اثرکک دوهنن جاوانى.

– نەدن اولماسىن؛ دندىم كى بو منىم ايشىم دىر. ھەمدە بو ايشىمى سنىن بو گىجە
منە ائىدىيىن محبتلىرىنە، قوناق پرورلىيىنە قارشىلىق حساب ائت.

كدخودا اينانار– اينانماز قبول ائىدىب، مىرزە بىر ضامن لى بىچاق ايستەدى؛
اۋنجه اونو آچدى؛ دعا اوخويوب اونا پوفلەدى؛ بىچاغىن تىيەسىنى قاتلايىب،
صاباحادك كىمسە او بىچاغى آچماسىن دئە، تاپشردى. صاباحىسى، يئر گىجە
ياغان يونگول قاردان آزاراق آغارمىش ايدى. آلاقارانلىق دا چوبان ايله نىچە نفر
چۆلدە قالمىش حيوانلارى آختارماغا گئىدىب، بىر كۆھولون^۸ ايچىندە، بئشىنى
دە بىر يىردە تاپدىلار؛ يان–يۇرەدە، قارىن اوستونىدە، قوردلار يان آياق ايزلرى
اولماغىنا باخمىيلاق، حيوانلار يان ھىچ بىرىنە بىر شى اولمامىشدى. ھلە سحر
بوتوو آچىلمامىشكن، گئەنلر بوغور ايله قوچلارى قايتارمىشدىلار. چوبان،
كدخودانىن قوللوغونا يىتتىشيب، اولانلارى شاشقىنلىق ايچىندە آتلاتدى؛
كدخودا فىكرە جومدو؛ سونرا اوزونو مىرزە يە توتوب دئدى:

– آى كىشى كىچن گىجە سەنە لايىقىن جە قوللوق ائەدەمەدىك؛ سندن ايستە يىرم
بىر گىجە داھا بورادا قالىب، بىزە شرف وئەسن .

– كدخودا ساغ اولسون. منى آز شرمندە ائتمەدىنىز كى؛ يول اوزاق دىر؛ اجازە
وئەرسە يىدىنىز گئەردىم.

^۸ كۆھول: غار

آمما كدخودا قرارلى ايدى؛ چوخ اصرار ايله ميرزهنى او گونوده قالماغا راضى ائتتى؛ اونا بو گئجه، اونون شرفينه كندىن آغ ساققاللارنى، بۇيوك باشلارنى ئوينە قوناق چاغىراجاغىندان دانىشدى.

گئجه چاغى يئتىشىپ، قوناقلار بىر- بىر گلدېلر؛ كندە كىمسە كئچن گئجه اولوب- بىتن لردن^۹ خبرسىز دئىلدى؛ اوتوران آغ ساققال، يانينداكى شخص ايله آستا-آستا پىچىلداشردى؛ هردن ده دۇنوب يوخارى باشدا، كدخودانين يانيندا ايلهشن ميرزه يە سارى باخىردىلار. زنگين^{۱۰} بىر سوفره سالىندى؛ بول-بول، چئشىدلى يئمك لر گتيرىلدى؛ ھامى دويونجا يئىپ سوفره يىغىشىلانندان سونرا دا چاپلار گلدى؛ چاپلار پايلانانندان سونرا كدخودا دانىشماغا باشلادى:

- بىلر! سىزلر بو كندىن باش بىلن لرى، آغ ساققاللارى سىنيز. ھامى نيز كئچن گئجه كى احوالاتى بىليرسىنيز. بو گئجه سىزى بورايا چاغىرماقدا بىر مصلحتىم واردىر؛ منىم حسابىما گۆره بىزىم بو كندە آن آزى اُللى كۆپەيىمىز واردىر. نە قدر اونلارا ات وئىرىك، حدودى-حسابى يوخدور؛ آمما ياراما ز^{۱۱} كۆپك لردىرلر؛ او اُللى كۆپك، بىر او قدر بىزدن يئىرلر؛ آمما ھىچ ايش

^۹ اولوب- بىتن لر: اتفاق دوشن لر

^{۱۰} زنگين: ثروت لى، سفرەنىن دولولوغونندان كنايە دىر

^{۱۱} ياراما ز: درده دىمز، ايش وئرمز

الريندن گلمير. باخ! هانسی، بو ميرزه نين دونن کی ایشینی گۆره بیلردی؟! بللی -
دير کی هئچ بیرى؛ منجه گلین او کۆپک لری اۆتوره ک گئتسین لر؛ ورینه
اونلارا خرجه دىيمیزی بو کیشی یه خرجه ییب، اوندان کنديميزده قالمايینی،
دعالاری ایله حیوانلاریمیزدان موغایات اولمايینی ایسته یک.

هامی کدخدانین عاغلینا أحسنت دئییب، اونون مصلحتینی یئندیلر.
کدخودا اوز توتوب قوناغا دئدی:

- نه دئیرسن آی کیشی؟ گل خالخال سفرینین داشینی اته ییندن تۆکوب، بیزیم
کننده قال؛ سنه ائو وئره ریک؛ سئودیین قیز ایله ائولندیره ریک؛ سنده دعانی
یاز؛ قارشیلیغینی آل!^{۱۲}

میرزه، بیر قدر فیکرله شندن سونرا راضیلیق وئریب، او کننده قالیب، ائله ده
ائیدیله...

^{۱۲} قارشیلیغینی آل: گۆردویون ایشین، چکدیین زحمتین انشیتی (برابری) قدر
موزدونو آل

چوبان ايتى!....

گونلرين بير گونو بير كيشى، كندلرين بيريندن باشقا بير كنده قوناق گندير. بير-ايكى گونلو ك او كنده ايشى اولدوغو اوچون، اورادا اولان خوناخاسى-گيلده قالمالى اولور. خوناخاسينين قديم ساياغى آلچاق ديوارلار ايله حصارلانا يئكه بير حيطى، حيطين ايچينده ايسه، اوتورما اوتاغى، بير ده تنديره سى وارايميش. ائو ييه سى، اونون خانيميسى بير ده سودامر اوشاقلارى ايله اورادا ياشايرميشلار. اونلارين حيطده چوخ ييرتيجى، وحشى، گليب-گنده نين اوستونه هوروب، يوگورهن چوبان ايتلىرى ده وارايميش.

قوناق آخشامادك كنده دولانيب، ايشلرينى گوردو؛ گون باتان چاغى خوناخاسى گيله گتتى؛ ايت اونو گورجك اوستونه يوگوردو؛ هورهر ك، كيفير ديشلرينى آغارتدى؛ باغلانديغى يوغون زنجير اولماسايدى، بلكه ده قوناغى ييرتيب، اۋلدوره جك ايدى. ائو ييه سى، ايتين هوروشونه قاپيا چيخدى؛ ايتى ساكيت لشديريپ، قوناق ايله اۋپوش-گوروشدن سونرا اونو ايچهرى آلدى.

شام يئيب، داغدان-باغدان خيلىك دانيشاندا سونرا ياتماق واختى اولدو؛

اۋىيەسى اوز توتوب قوناغا دئدى:

- قارداشيم! حىطده گۇردويون چوبان ايتيميز، چوخ تهلوكهلى بير ايتدير؛ اۋزوموزدن باشقا هئچ كسى تانيماز؛ بلكه گئجه نين قارائليغيندا اۋزوموزو ده بئله تانيمير؛ بوتون كندده تايى يوخ دور. آنجاق بونلارين هاميسينا باخمى يارق، او اولونجا گئجه لر آرخابين ياتاريق؛ معلوم دور، او آچيق اولدوغو زامان قوش دا دولانا بيلمز ائوين هندهورينه! گوندوزلر باغلى اولار؛ گئجه لر ايسه دوز ياتان واخت اونون زنجيريني آچاريق. اونون اوچون قوناق قارداش! حىطه، آياق يولونا گئتمك ايسته سن، ايندى گئت؛ ايتى آچاندان سونرا اولاناقلى دئيل دير.

قوناق بير آز فيكىرله شيب، سونرا دئدى:

- يوخ! ساغ اولون حىطده ايشيم يوخ دور.

يئرلر سالىندى؛ هامى يئرته اوزاندىلار؛ قوناق، اۋىيەسى، اونون خانىمى بير ده سودامر اوشاقلارى. هاوانين بير آز سويوماسينا باخاراق، هاميسى تندرته- سَرده ياتدىلار. گئجه نين بير چاغى، قوناغى آياق يولو كارىخدىردى؛ نه قدر ده اۋزونو ساخلاماغا چاليشدى، اولمادى. سو باشينا گئتمه يى گره- كىردى. يئرinden دوروب، ائهمالجا قاپيني آچدى؛ ايتين بلكه ده يوخودا

اولدوغونو اومموشدو؛^۱ آنجاق يانيلديغىنى^۲ باشا دوشدو. قاپىنى آچار-آچماز ايت، ميريلدايىب، ديشلرىنى آغارداراق، اوستونه يوگوروب چىمخىردى؛^۳ تئز قاپىنى اؤرتدو. بىر آن ائو يىيەسىنىن سۆزلرى يادىنا دوشدو؛ ائو آيىلتماق اولماز دوشوندو:

- (آخى نه اوز ايله آيىلدىم كىشىنى؟ او منە تاپشیرمامىشدى مى؟!)

بىر آن يان-يۇره يە^۴ گۆز دولاندىردى؛ چىركىن بىر ايشى نظرىندن كئچىرتدى؛ سونوندا ائله او ايشى گۆرمە يە دە چاره سىز قالدى.

هن! انهمالجا سودأمر اوشاغىن بلە يىنى آچىب، (اوزوم آياغىنىزا) آغير يوكونو يازىق كۆرپە نىن بلە يىنە بوشالتدى .

بىر ايكى ساعاتدان سونرا، ساعات بئش-بئش يارىم ھندە ورى، اوشاق آغلاماغا باشلايىب، ھامىنى آيىلتدى؛ ائو يىيەسىنىن خانىمى يوخولو-يوخولو دوروب، اوشاغى قوجاغىنا آلدى. اوشاق يامان پىس قوخوردو. خانىم، تئز نه اولدوغونو باشا دوشوب، اوشاغىن بلە يىنى آچدى. ار-آرواد، سودأمر اوشاغىن بلە يىندە مرجى، لپە،... قالىقلارنى گۆردو كدە، شاشىب يئرلىرىندە قورودولار!

^۱ اومماق: آرزو ائتمك، اميدوار اولماق

^۲ يانيلماق: سھو ائتمك، يانلىش دوشونمك

^۳ چىمخىرماق: ديشلرى بىرى-بىرىنە سورتىمك

^۴ يان-يۇره: اطراف

آرواد باخدى كيشى يە، كيشى باخدى آروادا، نە باش وئردىيىنى آلاي-قولاي^۵
باشا دوشسەلر دە، اوزلر نە گتىرمەيىپ، باشلار ينى آشاغى يا سالدیلار؛ خانىم
اوشاغى يويوب تميزلەيەرك، اونو آراملاشدىردى.

بىر گون داھا اۋتدو. ھەرە اۋز ايشىنە مشغول اولدو. ساعاتلار يىرى-بىرىنى
آردىندان سووولوب، آخشام چاغى ائشيكە كىلر يئە ائو قايىتدىلار. شام
يىيىپ، اورادان-بورادان دانىشدىقدان سونرا، ياتماق چاغى چاتاندا، ائو يىيەسى
يئە اوزونو قوناغا توتوب دئدى:

- قوناق قارداش! يئە باخ دئىرم؛ آياق يولونا گىتمەك اىستەسن، ايندى گىت!
گىدىرم ايتى آچام؛ اونو آچدىقدان سونرا گىدەيلىمىزن.

آمما سانكى قوناغىن سو باشىنا گىتمەك زامانلاماسى^۶ قارىشمىشىدى؛ بىر
شى يوخ ايدى؛ دئدى:

- يوخ قارداش؛ گىتمەيەجەيم.

ائو يىيەسى ايتى آچدى؛ ھامى ياتدىلار. يئە اوچ-دۇرد ساعاتدان سونرا
ھەمەن ايش قوناغىن باشىنا گىلدى. بو دۇنە داھا اۋىرەنمىشىدى؛ آرتىق

^۵ آلاي-قولاي: آزاراق، تا حدودى

^۶ آرد: ادامه، دنباله

^۷ زامانلاما: ساعات تنظيمى

فیکرلشمه‌دن، اؤزونه گوج، زور وئرمه‌دن، تئز اوشاغین بله‌یین آچیب،...

سحر ساعات آلتی‌دا یئنه یازیق کؤرپه‌نین آغلاماق سسی هامینی
یوخودان قالدیردی. خانیم قالخان کیمی اوشاغین بله‌یینی آچیب، یئنه سود-
أمر اوشاغین بله‌یینده نوخود، لوبیه، یارما،... قالقلاری اولدوغونو گۆردولر.
آرواد باخدی آرينه، أر باخدی آروادا، سونرا ایکسی ده دؤنوب آیری-آیری
قوناغا باخان کیمی، قوناق اوز توتوب اونلارا دئدی:

- منه ائله باخماین! او چوبان ایتینیز حیطده آچیق اولدوغو سوره‌جه^۸،
اوشاغینیزین بله‌ییندن، نوخود، لوبیه، یارما، لپه، مرجی، هر شئی چیخاجاق؛ داها
دئمیرم او ایته بیر چاره قیلا سینیز!...

^۸ سوره‌ج: سوره‌دن آلینمیش، او زمانادک، تا وقتی که

بىزىم گلىن بىزدىن قاچار، باشىن اۋرتىر گۆ...ون آچار!...

اوستىدە يازدىغىم مىثلين قايناغىنى^۱ سۈيلىمەندىن اۋىنچە، ايكى مىثلەيە توخونماق اىستەيىرم.

۱- آتا-آنالارىمىزدان مىراث قالمىش فولكلور، سۆزسوز دنيادا تايىسىزدىر. مىثلر بو خىزىنەن بۇيوك حصەسىنى تشكىل ائتدىيى حالدا، اونلارى بىر باخىمدان ايكى قولاي آيىرماق اولار؛ مىثللىرىن بىر چوخو، عرف، ادب دايىرىسىندىن چىخمايان مىثللىرىدىر. اونلارى ھەر بىر يىردە، اوشاقلى- بۇيوكلوتوروملاردا، چكىنمەند ايشلىتمەك اولار. آنجاق چوخ از مىثللىرىمىزدە واردىر كى دانىشلىق نزاكتىندىن ايراق دىر. اونلارى آنجاق ايكىلى مناسبتلىرىدە، چوخ صىمىمى، آنجاق كىشىلى، آنجاق قادىنسال^۲ كىچىك توپلوملاردا^۳ ايشلىتمەك اولار. اوشاقلار اولان مىھفللىرىدە انسان اونلارى دىمەككىدەن چكىنر. بعضىلىرى ھىچ زامان بىللە، او مىثللىرى ايشلىتمىزلىرى بونونلا بىللە منجە بو مىثللىرى چوخ

^۱ قايناق: ماخذ، مرجع

^۲ كىشىلى، قادىنسال: مردانه، زنانه

^۳ توپلوم: جامعه، بىر يىرە يىغىشان شىخىسلىرى دىيىلىر

كسرلى دىرلر. هر كسه ايشله دىلسه، قارشى داكى آدام، يئرینده دونوب، قالار. بو
مثل لردن اؤرنك^۴ گتيرمك وورغولادىغيم نهدن لره گؤره بو يازى دا
چتين دىر. آنجاق بيرىنى اشاره ايله سانسورلو گتيرىم. اينانيرام عارف
اوخوجولار مثلى خاطيرلا ياجاقلار:

– (اوزدن ايراغين) قاباغيندا (اوزدن ايراق ائتمه سن) دئيه لر (اوزدن ايراغى)

يوخدور!

بلى دىر «اوزدن ايراق» سؤزلى نزاكتدن اوزاق سؤزلر دىرلر.

باشلىق دا يازدىغيم مثل ده، ائله او مثل لردن بيرى دىر؛ بلكه ده آن يوموشاق-

لاريندان بيرى!

۲- هوراندا، كلير، موغان ماحاللاريندا قادينلارين، اؤزلىك له ده
كؤچه رى ائللر، بير ده كنده ياشايان قادينلارين اؤزونه مخصوص گئيم لرى
واردير؛ اونا «تومان-كؤينك»، ياخود «شَلته» دئيه لر. شَلته، اُصلينده گئن،
اوزون، چوخ چينلى دامن دىر. پارچاسينين بعضاً نارين گول لرى ايله شاد بوياسى
انسانا يازين چيچكلرينى خاطيرلا دار. كؤينه يى ايسه، هَمَن، يا دا اونا ياراشان
پارچادان تيكىلر. خانيملار اونلارى سَت گئيرلر. دامنين چوخ اوزون اولدوغونا
گؤره، چوخ آبيرلى گئيم دىر. هئچ حالدا، ايسَت اوتوردوغو زامان، ايسَت آياق

^۴ اؤرنك: نمونه، مثال

اوستە، ايستر قىچلارنى اوزالت، ايستر يىغ، گئىيەن توپوغودا بئلە گۆرسنمىز. خانىملار بعضاً ايكى يا اوچ دامنى اوست-اوستە گئىيىپ، عوضىندە اۋزلىككە لە ياي فصليندە، ھاوانىن چوخ اىستى اولدوغو زامان، آلتدان شالوار گئىمزلر!

مثلىمىز ائلە او ماحاللاردا اتفاق دوشموشدور. گونلرىن يىرىندە، گنج بىر تزه گلن سحر چاغى تىك باشىنا، تىدىرە سۈردە، باشى آچىق اوتوروب چۆرك ياپىرمىش. او بو ساعات، كىدىن كىشى لىرىن ھامىسى ايش اوچون چۆل-بايىرا گئىدىكلرى، آخشامادىك ائوۋە گلن كىشى خايلاقى اولماياجاغىندىن آرخاين ايمىش. يايىن اىستىسى بىر طرفدن، تىدىرىن اىستىسى دە باشقا طرفدن گلن جىغازى سىنىستىمىشىدى.^۵ او بئلە دوشونوردو كى عادىتى اوزرە، اُن آزى ايكى تومانى اوست-اوستە گئىيىپ دىر؛ اونون اوچون دە آلتدان ھىچ بىر شى گئىمەمىشىدى؛ آنجاق او گون اونون اىنىندە، يالنىز بىر دامن وار ايدى .

بو حالدا قاين آتاسى ائودن بىر شى گۆتورمىك اوچون ائوۋە قايدىر. اۋسكۈرە-اۋسكۈرە، يا آللاھ دئەرك تىدىرە سۈرە گىرمىك اىستەيىر؛ گلن-جىغازى ھۆول باسیر؛ تلەسىك او يانا باخیر، بو يانا باخیر، بلكە بىر چارقات تاپىپ باشىنى اۋرتسون، آنجاق ھىچ نە تاپمىر. بو خيال ایلە كى ايكى دامن اوست-اوستە گئىيىپ، تلەسىك دامننى باشىنا چكىر؛ قالانىنى اۋزونوز

^۵ سىنىسىمىك: تىنگە گلەمىك، دارىخماق

دوشونون!....

قاین آتا او منظره ایله قارشیلانیدیدا طعنه ایله بئله دئیر:

– بیزیم گلین بیزدن قاچار، باشین اؤرتەر گؤ...سونا آچار!

بو مثلی او زامان ایشله درلر کی چوخ گرہ کلی اولمایان ایشی یئرینه یئتیرمک
اوچون، چوخ لازم اولان ایشدن آل چکه سن...

سون